

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่องคุณภาพการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านห้วยกู่ จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาเด็กเล็ก
2. แนวคิดการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. แนวคิดคุณภาพการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

แนวคิดการพัฒนาเด็กเล็ก

นักการศึกษาได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาจัดการพัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเน้นเด็กเป็นศูนย์กลางในการจัดแนวประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวัย ความสนใจ ความต้องการ และจัดบรรยากาศที่อบอุ่นเอื้อต่อการเรียนรู้ สร้างประสบการณ์ให้เด็กได้สัมพันธ์กับสังคมเรียนรู้ที่เกิดจากการใช้สติปัญญาและความคิดที่มีการลงมือปฏิบัติ และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง (2545, หน้า 18) การจัดการศึกษาสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี เป็นการจัดในลักษณะของการดูแล และให้การศึกษาแก่เด็กให้ได้รับการพัฒนาแบบองค์รวมในทุกด้าน ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาตามวัย และตามความสามารถของบุคคล เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขโดยมีหลักการจัด ดังนี้

1. จัดการศึกษาให้ครอบคลุมเด็กทุกประเภทที่มีอายุระหว่าง 3 - 5 ปี
2. พัฒนาเด็กโดยยึดหลักการอบรมเลี้ยงดู และให้การศึกษา
3. พัฒนาเด็กโดยองค์รวม ผ่านการเล่น ที่เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ และความแตกต่างระหว่างบุคคล

4. จัดประสบการณ์ที่让孩子สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพ และมี

ความสุข

5. พัฒนาเด็กโดยบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ ในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย
6. พัฒนาเด็กโดยให้ครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วม

หลักการจัดการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวความคิดของกระทรวงศึกษาธิการ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 4) ที่กล่าวถึงหลักการจัดการศึกษาลูกเล็กเพื่อให้เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดู และส่งเสริมพัฒนาการตลอดจนการเรียนรู้ที่เหมาะสมด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดูหรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูดูแลให้การพัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุล และเต็มตามศักยภาพ โดยกำหนดหลักการดังนี้

1. ส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
 2. ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย
 3. พัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย
 4. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข
 5. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก
- สรุปได้ว่า หลักการพัฒนาเด็กเล็ก จะต้องมีการสร้างหลักสูตรที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็กในทุกด้านทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับการจัดประสบการณ์และจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการ โดยครูจะเป็นผู้สนับสนุน และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก รวมถึงการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัวชุมชน จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็ก

แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก

แนวคิดกลุ่มทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ฟรอยด์ (Freud, 1914 อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช, 2525, หน้า 60-63) กลุ่มทฤษฎีจิตวิเคราะห์เป็นกลุ่มที่ศึกษาเน้นหลักถึงพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพ นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้เชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบุคคลในสภาพแวดล้อมจะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพ และพัฒนาการของมนุษย์จะเป็นสายต่อเนื่อง โดยมีการแบ่งเป็นระยะ และแต่ละระยะจะมีความสัมพันธ์กัน นั่นคือ ถ้าระยะต้นมีพัฒนาการบกพร่องก็จะส่งผลความบกพร่องนั้นไปยังระยะสูงขึ้น และจะเป็นปัญหาต่อพัฒนาการในที่สุด ฟรอยด์ผู้นำของนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ได้ศึกษา และวิเคราะห์ปัญหาพฤติกรรมจากคนไข้โรคประสาทของเขา และได้ข้อคิดว่าพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในวัยผู้ใหญ่จะมีรากฐานมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นในวัยเด็ก ฟรอยด์ได้ย้ำความสำคัญของวัย 5 ขวบแรกของชีวิตว่าเป็นวัยที่สำคัญ และเป็นรากฐานของพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพเมื่อเด็กโตขึ้น และฟรอยด์ยังได้เน้นถึงความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบุคคลในสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะกับแม่ว่าจะมีผลต่อสุขภาพจิตของ

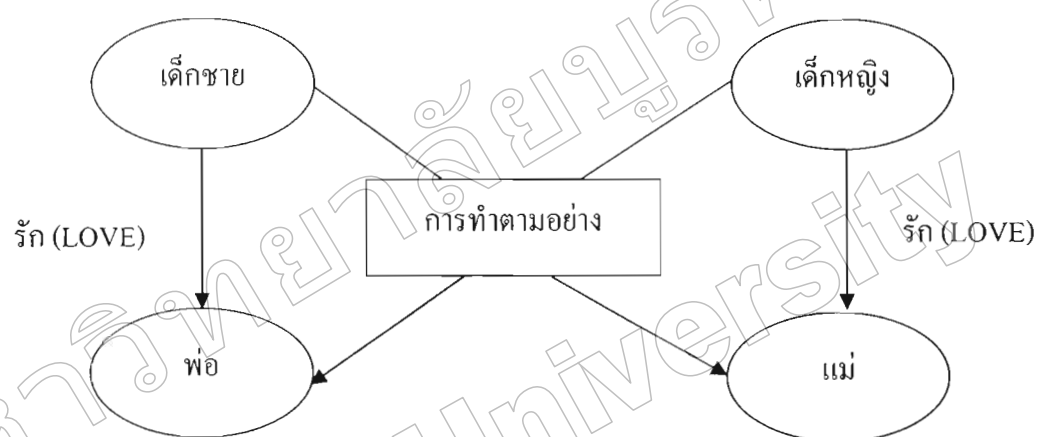
เด็ก นอกจากนั้น فروยด์ยังได้คิดทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนบรรลุนิติภาวะ (วัยรุ่น) โดยให้ชื่อว่าทฤษฎีพัฒนาการทางเพศ (Psychosexual Development) ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กแต่ละคน จะขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพของร่างกาย โดยร่างกายจะมีการเปลี่ยนแปลงบริเวณแห่งความพึงพอใจเป็นระยะ ในช่วงอายุต่าง ๆ กัน และบริเวณแห่งความพึงพอใจนี้จะต้องได้รับการตอบสนองอย่างเต็มที่เด็กจึงจะมีพัฒนาการที่ดี และสมบูรณ์ แต่ถ้าบริเวณแห่งความพึงพอใจไม่ได้รับการตอบสนองเต็มที่ก็จะสะสมปัญหาเพื่อไปแสดงออกเมื่อเด็กเติบโตขึ้น การตอบสนองต่อบริเวณแห่งความพึงพอใจในแต่ละระยะจะขึ้นอยู่กับบุคคลใกล้ชิดรอบตัวเด็ก ในทฤษฎีนี้จะมีการแบ่งขั้นของพัฒนาการออกเป็น 5 ระยะด้วยกัน คือ

ระยะที่ 1 ขั้นปาก (The Oral Stage) เป็นระยะแรกของพัฒนาการ ระยะนี้จะอยู่ในช่วงของเด็กแรกเกิดจนถึงอายุประมาณ 2 ขวบ โดยมีบริเวณแห่งความพึงพอใจอยู่บริเวณปากและระบบย่อยอาหารส่วนบน ส่วนสิ่งที่จะตอบสนองบริเวณแห่งความพึงพอใจคือ หัวนมที่แม่ให้กับเด็กหรือหัวนมเทียมหรือวัตถุต่าง ๆ ที่เด็กสามารถนำเข้าปากดูดหรือกัดได้ ในทฤษฎีของ فروยด์ การดูดของลูกหรือการกินอาหารของเด็กไม่ใช่เป็นการตอบสนองต่อความหิวของเด็กเพียงอย่างเดียวหรือเป็นการรับประทานเพื่อความอยู่รอด แต่เป็นการกระทำเพื่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ส่วนของร่างกายบริเวณปากด้วย และถ้าเด็กไม่ได้รับการตอบสนองต่อความพึงพอใจในส่วนนี้เด็กก็จะมีพฤติกรรมของความต้องการแสวงหาความพึงพอใจในทางปากยื่นกรานไปจนเด็กโตขึ้น เพื่อให้บริเวณปากได้รับผลแห่งความพึงพอใจ เช่น การดูดนิ้วมือ การสูบบุหรี่ การชอบรับประทานของจุจิก ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้จากการแสวงหาความพึงพอใจทางปากเป็นสาเหตุหนึ่ง

ระยะที่ 2 ขั้นทวาร (The Anal Stage) ขั้นนี้อยู่ในช่วงประมาณ 1 ขวบครึ่ง – 3 ขวบ ระยะนี้มีบริเวณแห่งความพึงพอใจจะย้ายจากบริเวณปากไปอยู่บริเวณก้นหรือบริเวณทวารหนัก เด็กจะได้รับความพึงพอใจจากการได้ควบคุมกล้ามเนื้อเปิดปิดของทวารหนัก เพื่อใช้ในการขับถ่าย อุจจาระ فروยด์ได้ให้ข้อคิดว่าระยะนี้เป็นระยะของความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ และเด็ก โดยเฉพาะความขัดแย้งจะเกิดขึ้นเนื่องจากการฝึกหัดการขับถ่าย ซึ่งถ้าเด็กไม่พอใจกับการฝึกหัดของพ่อแม่ก็จะทำให้เกิดปัญหาพฤติกรรมขึ้นภายหลัง เช่น การเป็นผู้ทิ้ง หรือละเลยทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีระเบียบ ตลอดจนอาจกลายเป็นคนที่มึนเปิบมากเกินไป เก็บอารมณ์ และความรู้สึกต่าง ๆ ไว้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความต้องการที่จะต่อต้านพ่อแม่ จากการฝึกหัดการขับถ่ายในวัยเด็ก และเป็นผลกระทบกระเทือนต่อบุคลิกภาพเมื่อเด็กเติบโตขึ้น

ระยะที่ 3 ขั้นอวัยวะเพศ (The Phallic Stage) ระยะนี้จะอยู่ในช่วงอายุ 3-5 ขวบซึ่งบริเวณแห่งความพึงพอใจจะอยู่บริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ ระยะนี้เป็นระยะที่ فروยด์มุ่งศึกษามากกว่าระยะอื่น ความพึงพอใจของเด็กจะมาจากเรื่องเกี่ยวกับเพศ เช่น การกระตุ้นอวัยวะเพศ ตลอดจนการมีความ

สนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับความแตกต่างของอวัยวะเพศชาย และเพศหญิง ซึ่งความพึงพอใจนี้เป็นความพึงพอใจที่เกิดขึ้นกับตนเองเท่านั้น ไม่ได้มีบุคคลอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยหรือนึกถึงความรู้สึกของผู้อื่น ในระยะนี้มีปรากฏการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นฟรอยด์เรียกว่า ปมเอดิปัส (Oedipus Complex) โดยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับทั้งเด็กหญิง และทั้งเด็กชาย ซึ่งฟรอยด์เรียกปมเอดิปัสในเด็กชาย และปมอีเรคตราในเด็กหญิง โดยเด็กจะให้ความรักอย่างออกหน้าออกตากับพ่อแม่เพศตรงข้าม แต่ในขณะเดียวกันก็จะสำรวจแยกแยะพฤติกรรม และเลียนแบบโดยการทำตามอย่าง (Identify) อยู่ห่าง ๆ กับพ่อแม่เพศเดียวกัน

ภาพที่ 2-1 ระยะปรากฏการณ์ ปมเอดิปัส (Oedipus Complex) ของฟรอยด์

สำหรับปรากฏการณ์นี้จะเห็นตัวอย่างชัดเจนในเด็กชาย ซึ่งจะแสดงออกถึงความรักแม่อย่างชัดเจนมีการแสดงพฤติกรรมของความเป็นเจ้าของอยากอยู่ใกล้ชิดแม่ แต่ในขณะเดียวกันก็แอบมองพ่ออยู่ห่าง ๆ โดยมีทั้งความรู้สึกอิจฉา และทั้งรู้สึกชอบรวมทั้งจะพยายามลอกเลียนหรือพฤติกรรมของพ่อเพื่อเรียนแบบการกระทำต่าง ๆ เพื่อจะพยายามเข้าแทนที่พ่อเมื่อเด็กอยู่กับแม่ ในระยะนี้ฟรอยด์ได้กล่าวถึงลักษณะพฤติกรรมทางเพศของเด็กหญิง และเด็กชายไว้อย่างมากมาย เช่น ในเด็กผู้ชายจะมีความสนใจเกี่ยวกับอวัยวะเพศของตน และเนื่องจากได้รับการลงโทษ และถูกอบรมจากพ่อในระยะนี้จึงทำให้เด็กผู้ชายคิดว่าพ่อจะตัดอวัยวะเพศของตน (Castration Anxiety) ซึ่งจะเป็นผลให้เด็กผู้ชายลดการแสดงความรักอย่างออกหน้าออกตากับแม่ และลดความอิจฉาพ่อ รวมถึงการช่วยทำให้เด็กชายดูตัวอย่างพฤติกรรมต่าง ๆ ของพ่อ สำหรับในเด็กผู้หญิงระยะนี้จะเกิดความรู้สึกที่ฟรอยด์เรียกว่าอิจฉาจำปี (Penis Envy) ซึ่งในเด็กผู้หญิงจะเกิดความรู้สึกอิจฉาเด็กผู้ชายที่ไม่มีอวัยวะเพศเหมือนผู้ชาย รวมทั้งคิดว่าที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะแม่ได้ตัดอวัยวะเพศของตนออกไปเพราะตนมีความรักพ่ออย่างออกหน้าออกตา ส่วนพฤติกรรมที่เด็กผู้หญิงมักจะแสดงออกถึง

ความอิจฉาในอวัยวะเพศของผู้ชายจะเห็นได้จากการที่เด็กผู้หญิงมักชอบยื่นเท้าทำปัสสาวะเหมือนเด็กผู้ชายเป็นต้น ฟรอยด์กล่าวว่าความรู้สึกนี้จะหายไปเมื่อเด็กผู้หญิงนั้นเติบโตขึ้น และมีลูกเป็นผู้ชาย

สำหรับความล้มเหลวของการตอบสนองความพึงพอใจในระยะนี้จะก่อให้เกิดปัญหาพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เป็นผลกระทบกระเทือนต่อบุคลิกภาพในวัยต่อมา เช่น การมีพฤติกรรมพวกลักเพศ ฯลฯ ส่วนผลของการเกิดปรากฏการณ์ปมเอดิปัส อาจเห็นได้จากการที่เด็กจะเลือกคู่ครองหรือแต่งงานกับคนที่มียลักษณะคล้ายคลึงกับพ่อแม่เพศตรงข้ามของตน รวมทั้งตนเองก็จะมีลักษณะพฤติกรรมบางอย่างที่คล้ายพ่อแม่เพศเดียวกันกับตนเป็นต้น

ระยะที่ 4 ขั้นแฝง (The Latency Stage) ระยะนี้เป็นระยะที่เก็บกดความพึงพอใจทางเพศไว้ จะไม่มีบริเวณใดในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่จะเป็นบริเวณแห่งความพึงพอใจ ระยะนี้จะอยู่ในช่วงเด็กอายุประมาณ 5-12 ขวบ ฟรอยด์กล่าวว่าความพึงพอใจทางเพศจะถูกเก็บกดแต่ไม่ได้หมายความว่าพึงพอใจทางเพศจะหายไป ในระยะนี้เด็กมักแสดงออกถึงความสนใจในเรื่องอื่น เช่น การแข่งขันในการเรียนและการกีฬา

ระยะที่ 5 ขั้นวัยรุ่น (The Genital Stage) ระยะนี้เด็กจะอยู่ในช่วงอายุ 12 ขวบขึ้นไป ซึ่งความพึงพอใจทางเพศเริ่มแสดงออกอย่างเห็นเด่นชัด บริเวณแห่งความพึงพอใจจะอยู่บริเวณอวัยวะสืบพันธุ์ ซึ่งจะเป็นระยะที่ความรู้สึกทางเพศเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ระยะนี้เด็กจะมีความพึงพอใจในเรื่องเพศโดยที่มีความพึงพอใจส่วนตัวและต้องการให้ผู้อื่นเข้ามาร่วมกับความพึงพอใจนี้ด้วย ซึ่งแตกต่างกับในขั้นอวัยวะเพศ โดยเด็กจะพอใจกับตนเอง และไม่คำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น เด็กในระยะวัยรุ่นหรืออยู่ในขั้นวัยรุ่นจะเริ่มรู้จัก และชอบผู้อื่น มีความรักกับเพศตรงข้าม มีการทำกิจกรรมกลุ่ม มีการเตรียมตัวเพื่ออาชีพ และมีการเตรียมตัวเพื่อการแต่งงาน อย่างไรก็ตามพัฒนาการในขั้นนี้จะเป็นอย่างไรรู้ขึ้นอยู่กับผลของพัฒนาการในระยะต้น โดยเฉพาะช่วง 5 ขวบแรกของชีวิต ถ้าเด็กมีพัฒนาการที่ดีในระยะต้นก็จะทำให้พัฒนาการขั้นต่อไปไม่มีปัญหา ระยะแรกจะเป็นพื้นฐานของระยะต่อไป ถ้าระยะหนึ่งไม่ได้รับการตอบสนองต่อบริเวณแห่งความพึงพอใจ ก็จะเกิดการย้อนกรานของพฤติกรรมในระยะนั้น นั่นก็คือเด็กจะแสดงพฤติกรรมของการแสวงหาความพึงพอใจในระยะนั้น ๆ ต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยที่พฤติกรรมนั้นควรจะหยุดเพราะผ่านระยะนั้นไปแล้ว และถ้าเด็กพบกับความวุ่นวายหรือขัดแย้งในใจก็อาจทำให้เด็กเกิดพฤติกรรมถดถอย (Regression) โดยหันไปแสดงพฤติกรรมเก่าที่เคยทำมาในอดีตได้เช่นกัน

แนวคิดทฤษฎีกลุ่มวุฒิภาวะของอาร์โน กิเซล (Gesell, 1967 อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2525, หน้า 66 - 68) แนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มนี้เป็นไปในลักษณะที่มุ่งไปสู่ความสำเร็จของวุฒิภาวะ (Maturation) โดยมีความเชื่อว่าขั้นตอนของพัฒนาการที่เกิดขึ้นในแต่ละ

ช่วงของเด็ก เป็นผลเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านชีวภาพของร่างกาย นั่นก็คือการบรรลุนิติภาวะของร่างกายนั่นเอง คำว่าวุฒิภาวะ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะต่าง ๆ ของชีวิต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นจะนำมาซึ่งความสามารถใหม่ ๆ ของอินทรีย์ เช่น การที่เด็กเดินได้เมื่ออายุประมาณ 12 - 14 เดือน หรือการมีน้ำย่อยชนิดใหม่กลั่นเข้ามาในระบบย่อยอาหาร การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของร่างกาย การเปลี่ยนแปลงของต่อมไร้ท่อต่าง ๆ ทั้งขนาด และกิจกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จะทำให้อินทรีย์มีความสามารถใหม่ ๆ เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต ผู้นำของนักจิตวิทยากลุ่มนี้ คือ อาร์โนล เกเซลล์ เน้นถึงความสำคัญของแบบแผนของการเคลื่อนไหวของอินทรีย์ไปสู่อนาคต โดยเกเซลล์เน้นว่าการเจริญเติบโตของมนุษย์คือขบวนการพัฒนาต่อเนื่องเป็นแบบแผนตามลำดับขั้น ความก้าวหน้าของพัฒนาการจำเป็นต้องมี การรับประสบการณ์ใหม่เข้ามา รวมกับประสบการณ์เก่า และเกิดความสามารถใหม่ ๆ ขึ้น โดยขบวนการนี้จะแบ่งเป็น 2 ระยะด้วยกัน คือ ระยะแรกเด็กจะรับประสบการณ์ใหม่ ๆ เข้าสู่ตัว ส่วนระยะที่ 2 เป็นการที่เด็กถอยกลับมาปรับประสบการณ์ใหม่ให้เข้ากับประสบการณ์เก่าในอดีต ซึ่งสำหรับเกเซลล์พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นการแสดงออกถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงของวุฒิภาวะของระบบประสาทของมนุษย์

เกเซลล์ไม่ยอมรับความคิดเห็นของกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ในลักษณะของความเชื่อที่ว่าเด็กทุกคนเกิดมาเหมือนกันหมด แต่เมื่อเติบโตขึ้นเด็กจะแตกต่างกันเนื่องจากการวางเงื่อนไขในชีวิต โดยเขาเชื่อว่าเด็กทุกคนจะมีพฤติกรรมโดยทั่วไปเหมือนกันในแต่ละวัย และจากความคิดนี้เกเซลล์ได้สร้างแบบแผนของพฤติกรรมของเด็กในแต่ละวัยขึ้น โดยบรรยายลักษณะของพฤติกรรมกว้าง ๆ โดยทั่วไปของแต่ละวัย อย่างไรก็ตามเกเซลล์ก็ไม่ได้ละเลยถึงความแตกต่างซึ่งจะเกิดขึ้นกับเด็กในแต่ละคน โดยกล่าวว่าความแตกต่างของเด็กจะขึ้นกับองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ

1. องค์ประกอบทางด้านพันธุกรรม ซึ่งพันธุกรรมที่มีในเด็กแต่ละคนแตกต่างกัน และพันธุกรรมนี้จะเป็นตัวกำหนดการบรรลุนิติภาวะในแต่ละขั้นตอน
2. องค์ประกอบทางด้านสภาพแวดล้อม คือ สภาพแวดล้อมทุกอย่างรอบตัวเด็กไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมทางด้านโรงเรียน หรือสภาพแวดล้อมทางสังคมทั่วไป ซึ่งสภาพแวดล้อมนี้จะเป็นตัวทำให้เด็กแตกต่างกัน

องค์ประกอบทางด้านพันธุกรรม และองค์ประกอบทางด้านสภาพแวดล้อม จะมีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในพัฒนาการของเด็กแต่ละคน แต่ในทฤษฎีของเกเซลล์วุฒิภาวะจะเป็นองค์ประกอบใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของมนุษย์ ส่วนสภาพแวดล้อมจะไม่มีอิทธิพลอะไร ถ้าวุฒิภาวะยังไม่เกิดขึ้น และวุฒิภาวะจะถูกกำหนดโดยพันธุกรรมซึ่งอยู่ในเด็กมาแต่กำเนิด

แนวคิดของกลุ่มทฤษฎีภูมิกวณะนี้ เน้นความสำคัญของภูมิกวณะที่เป็นผลให้เกิดพัฒนาการ โดยภูมิกวณะจะเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้นไม่ได้อาศัยการเรียนรู้มาก่อน เกเซลล์มีความเชื่อเหมือนฟรอยด์ว่า พัฒนาการเกิดขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านชีวภาพของร่างกาย แต่เกเซลล์ก็มีความคิดแตกต่างจากฟรอยด์เช่นกัน ในลักษณะของความเชื่อที่ว่า ฟรอยด์เชื่อว่าจิตใต้สำนึกจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมไม่ว่าจะเป็นการกระทำอารมณ์หรือบุคลิกภาพของเด็ก

ทฤษฎีพัฒนาการของเด็ก

ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม (Psychosocial Development) ของอีริกสัน (Erickson, 1981 อ้างถึงในมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2525, หน้า 64 - 66) ซึ่งทฤษฎีนี้ครอบคลุมระยะพัฒนาการตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุของมนุษย์ ในทฤษฎีนี้อีริกสัน ได้เน้นถึงความสำคัญของบุคลิกภาพของมนุษย์ว่า จะพัฒนาได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละช่วงอายุจะประสบความสำเร็จในการพัฒนางานบางอย่างที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตช่วงหนึ่ง ถ้างานนั้นมีพัฒนาการที่ดีโดยได้รับการตอบสนองเต็มที่บุคคลนั้นก็จะมีบุคลิกภาพที่ดี และพร้อมที่จะพัฒนาไปข้างหน้าต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถื่บุคคลนั้นประสบความสำเร็จล้มเหลวที่จะพัฒนางาน ก็จะทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อบุคลิกภาพอันเป็นผลให้เกิดบุคลิกภาพที่เป็นปัญหาในลักษณะต่าง ๆ เช่น ในระยะแรกเกิดจนถึงสองขวบ เป็นระยะที่อีริกสันเรียกว่าเป็นระยะแห่งการสร้างควมไว้นือเชื่อใจ ซึ่งถ้าในระยะนี้สภาพแวดล้อมสามารถตอบสนองให้เด็กเกิดความไว้นือเชื่อใจได้อย่างเต็มที่ เช่น เมื่อเด็กหิวนมก็ให้ทานนม เมื่อเด็กเปียกก็ได้เปลี่ยนผ้าอ้อมที่จะทำให้เด็กเกิดพัฒนาความรู้สึกเชื่อมั่นในสภาพแวดล้อม และพร้อมที่จะเรียนรู้ต่อไป แต่ถ้าสภาพแวดล้อมไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของเด็กอย่างเต็มที่เด็กก็จะพัฒนาความไม่ไว้นือเชื่อใจ ซึ่งจะเป็ผลทำให้เด็กมีบุคลิกภาพที่เป็นคนหวาดระแวงในสภาพแวดล้อม และเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ในที่สุด

อีริกสันได้คิดขั้นหรือระยะพัฒนาการออกเป็น 8 ระยะด้วยกัน โดยจะแบ่งระยะขึ้นตามช่วงอายุต่าง ๆ กัน เช่นเดียวกับทฤษฎีของฟรอยด์ แต่อีริกสันได้ขยายทฤษฎีของเขาออกไปอีก 3 ระยะ เพื่อให้ครอบคลุมพัฒนาการของมนุษย์ตลอดชีวิต ได้แก่

1. ขั้นพัฒนาความไว้นือเชื่อใจ หรือความไม่ไว้นือเชื่อใจ (Basic Trust v.s. Mistrust) ระยะนี้เป็นระยะของการพัฒนาไว้นือเชื่อใจ การเลี้ยงดูที่ดี และเพียงพอจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในสภาพแวดล้อม แต่ถ้าได้รับการเลี้ยงดูไม่ดีพอจะทำให้เด็กเป็นคนขี้กลัวหรือระแวงในสภาพแวดล้อม ในขั้นนี้สิ่งแวดลือมที่สำคัญ คือ แม่ หรือผู้ทำหน้าที่แทนแม่ ขั้นนี้จัดเป็นขั้นพื้นฐานของการพัฒนาขั้นต่าง ๆ เมื่อทารกอยู่ในครรภ์สภาพแวดล้อมทุกอย่างในครรภ์ของแม่ล้วนแต่มีความสุข มีอาหารกิน อากาศอบอุ่น แต่เมื่อทารกคลอดออกมาวินาทีแรกต้องเริ่มหายใจด้วยตนเอง

อาการภายนอกเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่น ไม่ได้กินอาหารทุกครั้งที่หิว ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงสภาพเช่นนี้ ทำให้ทารกเกิดความรู้สึกว่าโลกใหม่ที่อยู่นี้จะไวใจได้หรือ ถ้าจะไวใจจะไวใจได้เพียงใด ถ้าทุกครั้งที่ได้กินอาหาร ถ้าห้องที่อยู่ไม่ร้อนไม่หนาวเกินไปนัก ไม่มีสัตว์ร้ายมาทำอันตราย ทารกย่อมมีภาพพจน์ว่าโลกนี้น่าอยู่ไวใจได้

2. ขั้นความเป็นตัวของตัวเอง หรือความอาย และความสงสัย (Autonomy v.s. Shame and Doubt) ระยะเวลานี้จะพยายามดิ้นรนที่จะเป็นตัวของตัวเองโดยการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงความเป็นตน ระยะเวลาถ้าพ่อแม่เข้มงวดเกินไปไม่ยอมให้เด็กทำอะไรเองหรือเป็นตัวของตัวเองก็จะทำให้เด็กเกิดความอาย และความสงสัยในใจถึงการควบคุมตนเองในสภาพแวดล้อม ในขั้นนี้สิ่งแวดล้อมที่สำคัญคือ พ่อแม่ หรือผู้ทำหน้าที่แทน เมื่อเด็กมีความรู้สึกไวใจพ่อแม่และสิ่งแวดล้อมแล้ว เด็กจะเกิดความรู้สึกเป็นอิสระในการกระทำบางอย่าง และตั้งใจจะทำในสิ่งที่ตนต้องการ

3. ขั้นพัฒนาความคิดริเริ่มหรือความรู้สึกผิด (Initiative v.s. Guilt) เป็นระยะที่เด็กมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้อะไรต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อม ถ้าเด็กไม่มีอิสระในการค้นหาสภาพแวดล้อม ก็จะเป็นผลทำให้เด็กเกิดความมีพิรุณในใจเกี่ยวกับเรื่องที่ไม่สามารถจะเรียนรู้ได้ ซึ่งจะเป็นผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจของเด็ก ในขั้นนี้สิ่งแวดล้อมที่สำคัญคือครอบครัว เด็กวัยนี้สามารถช่วยตัวเองได้ สามารถทำงานบางอย่างให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง โดยพ่อแม่ และผู้ปกครองจะต้องกระตุ้นหรือส่งเสริมให้เด็กทำอะไรได้หลาย ๆ อย่าง แรงสนับสนุนนี้จะทำให้เด็กพยายามแสดงความสามารถใหม่ ๆ ออกมา และแสดงออกมามากที่สุดเท่าที่จะมี ถ้าทำไม่สำเร็จก็จะล้มความล้มเหลวได้อย่างรวดเร็ว และตั้งต้นใหม่ ถ้าเด็กได้รับการส่งเสริมที่ถูกต้องก็ย่อมเสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แต่ถ้าเด็กทำไม่สำเร็จ และถูกตำหนิตาย ๆ ก็จะเกิดความรู้สึกผิดว่าไม่สามารถทำตามพ่อแม่ ผู้ปกครองคาดหวังไว้ได้

4. ขั้นพัฒนาความขยันขันแข็ง หรือความรู้สึกด้อย (Industry v.s. Feeling of Inferiority) เป็นระยะที่เด็กต้องการที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้บรรลุซึ่งความสำเร็จ ดังนั้นเด็กในระยะเวลานี้จะพยายามแข่งขันเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ ถ้าการแข่งขันนั้นเกิดความล้มเหลวก็จะทำให้เด็กมีปมด้อย และเกิดความท้อถอยที่จะทำในสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในอนาคต ในขั้นนี้สิ่งแวดล้อมที่สำคัญ คือ เพื่อนบ้าน และโรงเรียน เด็กในวัยนี้เริ่มเข้าโรงเรียนชีวิตส่วนมากอยู่ในโรงเรียน มีความสามารถทุกอย่างที่ผู้ใหญ่ทำได้ แต่ทำได้ไม่ดีเท่า ดังนั้นจึงทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อทำงานให้ดีกว่าผู้ใหญ่ ถ้าสำเร็จก็จะเกิดกำลังใจภาคภูมิใจ แต่ถ้าทำไม่ได้ก็จะเกิดความรู้สึกด้อย เมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อน เพราะในวัยนี้เพื่อนมีความหมายมากต่อการใช้เปรียบเทียบความสามารถของตน

5. ขั้นพัฒนาความมีเอกลักษณ์หรือความรู้สึกสับสน (Indentity v.s. Identity Confusion) เด็กอยู่ในระยะวัยรุ่น และเด็กจะพยายามเรียนรู้หน้าที่ และความต้องการของตนเองในสังคม และถ้าการเรียนรู้ตัวเองประสบผลล้มเหลว เด็กจะเกิดการสับสนเกี่ยวกับหน้าที่ และความต้องการของตนเองที่แท้จริง และจะเป็นผลต่อบุคลิกภาพของเด็กโดยเด็กจะสับสน และมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาได้ ในขั้นนี้สิ่งแวดล้อมที่สำคัญ คือ กลุ่มเพื่อนคนอื่น ๆ ในวัยเดียวกัน ผู้นำ บุคคล และสิ่งที่เด็กยึดถือเป็นแบบอย่าง สังคมเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็ก การคาดหวังจากสังคมทำให้เด็กสับสน ไม่แน่ใจในบทบาทหน้าที่ของตน

6. ขั้นพัฒนาความรักใกล้ชิดหรือความรู้สึกโดดเดี่ยว (Intimacy v.s. Isolation) ระยะนี้อยู่ในระยะผู้ใหญ่ตอนต้น โดยมีการเกิดความรู้สึกรักใคร่ชอบพอกับเพศตรงข้ามอย่างผู้ใหญ่โดยมีความรักแบบผู้ใหญ่ ซึ่งถ้าใครไม่มีความรักแบบนี้ก็จะทำให้เกิดการแยกตัวจากกลุ่มเพื่อน และสังคม ในขั้นนี้สิ่งแวดล้อมคือ เพื่อนสนิท คู่รัก คู่ชีวิต มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และเริ่มเลือกคู่ครอง ผู้ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาขั้นก่อนย่อมจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาขั้นนี้ด้วย ส่วนผู้ที่พบความล้มเหลวในขั้นก่อนก็จะไม่ไว้วางใจผู้อื่น ไม่มีความพอใจในตนเอง ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นไม่ได้ ทำให้รู้สึกอ้างว้างว้าเหว่

7. ขั้นพัฒนาความมั่นคงเป็นหลักให้ผู้อื่น ได้หรือความเฉื่อยชา (Generativity v.s. Self Absorption) ระยะนี้อยู่ในระยะวัยกลางคน งานที่สำคัญก็คือการเป็นพ่อแม่ที่ดี เลี้ยงลูกเติบโตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ บุคคลที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาขั้นต้นมาก่อนจะรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน รู้จักรับผิดชอบ และพอใจในฐานะ และชีวิตของตน ถ้าบุคคลใดไม่สามารถเป็นพ่อแม่ที่ดีได้ก็จะเกิดความรู้สึกไม่มีความสุข และรู้สึกผิดต่อการกระทำของตนตลอดเวลา ไม่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคมทำให้กลายเป็นคนเฉื่อยชา สนใจแต่ตนเอง สงสารตนเอง ขาดความกระตือรือร้นในการสร้างหลักฐานให้ตนเอง และครอบครัว

8. ขั้นพัฒนาความมั่นคงทางจิตใจหรือความท้อถอยหมดหวัง (Integrity v.s. Despair) ระยะนี้เป็นระยะของวัยชรา ซึ่งเป็นระยะที่บุคคลจะมองย้อนกลับไปยังสิ่งที่ได้กระทำมาในอดีต ถ้าสิ่งที่ได้ทำมาในอดีตเป็นสิ่งที่ดี ประสบความสำเร็จ จะยอมรับความจริงในวัยที่เปลี่ยนไป มีความสุขในชีวิต มีความสุขยอมรับการแก่ การเจ็บ และการตายที่จะเกิดขึ้น แต่ถ้าสิ่งที่ได้ทำมาในอดีตเป็นสิ่งที่ไม่ดีบุคคลก็จะเกิดความขมขื่น เกิดความเสียใจในชีวิตเพราะไม่สามารถกลับไปทำใหม่ได้ ไม่ยอมรับภาพเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง ท้อถอยในชีวิต และมักจะกลัวความตาย

ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจของเพียเจต์ (Piaget's Cognitive Development Theory) ฌอง เพียเจต์ (Piaget, 1971 อ้างถึงใน พชร สวนแก้ว, 2536, หน้า 86 - 89) นักจิตวิทยาชาว

สวิต ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็ก และพัฒนาการทางสติปัญญา โดยมีความเห็นว่าการคิดหรือสติปัญญานั้น หมายถึง การที่บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของสิ่งแวดล้อม สามารถจัด และตัดแปลงความคิดและการแสดงออกของคนอย่างน่าพึงพอใจซึ่งเป็นผลระหว่างการรับคือ ขบวนการปรับเข้าสู่โครงสร้าง (Assimilation) และการจัดปรับขยายโครงสร้าง (Accommodation) ผลการทำงานของขบวนการดังกล่าวจะเกิดเป็น โครงสร้างขึ้น (Scheme)

Assimilation หมายถึง การที่เด็กนำเอาสิ่งที่ตนรับรู้ใหม่ ๆ เข้าไปผสมกลมกลืนกับความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว ซึ่งการรับนี้จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กมองเห็นสิ่งใหม่ ๆ นี้ในแง่ของสิ่งเดิมที่เคยรู้จัก

Accommodation หมายถึง การที่เด็กนำเอาความรู้ใหม่ที่ได้นำไปปรับปรุงความคิดให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

Scheme หมายถึง โครงสร้าง ซึ่งเพียเจต์ เชื่อว่า โครงสร้างนี้จะพัฒนาขึ้นตามระดับอายุ และจะมีการพัฒนาอย่างสมบูรณ์เมื่อเด็กอายุประมาณ 15 ปี โดยเพียเจต์ถือว่าเป็นระยะที่โครงสร้างของสติปัญญาพัฒนาขึ้นอย่างสมบูรณ์ พัฒนาการอาจมีความแตกต่างกันในแต่ละคน ซึ่งความแตกต่างนี้เนื่องมาจากความแตกต่างของสิ่งแวดล้อม เพียเจต์เน้นความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อมมาก และถือว่าพัฒนาการทางด้านสติปัญญาที่แตกต่างกันมีสาเหตุจากสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

เพียเจต์ได้ทำการศึกษาพัฒนาการทางปัญญาของเด็กเป็นขั้น ๆ ตามลำดับอายุโดยอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์เฉพาะด้านความคิดความเข้าใจ พร้อมกับแบ่งพัฒนาการทางความคิดเป็น 4 ขั้นใหญ่

1. ขั้นประสาทสัมผัส และความเคลื่อนไหว อยู่ในช่วงแรกเกิดจนถึงอายุ 2 ขวบ เป็นขั้นที่เด็กรู้จักการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เช่น ปาก หู ตา ฯลฯ ในขั้นนี้จะเป็นการพัฒนาการทางความคิดก่อนระยะเวลาที่ทารกจะพูด และใช้ภาษาได้ สามารถรับรู้และแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ ได้ เป็นช่วงที่มีปฏิกิริยาสะท้อน เช่น การจับ กำ การดูด ฯลฯ ตลอดจนทำสิ่งต่าง ๆ โดยสามารถคิดก่อนทำ และรู้ถึงผลที่จะเกิดจากการทำได้ด้วยตนเอง รวมทั้งการใช้ภาษาครั้งแรกเพื่อเลียนแบบ และต่อมาใช้แทนสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นจริง

2. ขั้นความคิดก่อนการปฏิบัติการ อยู่ในช่วงอายุ 2-7 ขวบ เป็นขั้นที่เด็กเริ่มเรียนรู้ภาษาพูด และเข้าใจความหมายท่าทางที่สื่อความหมาย แต่ยังอาศัยการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถคิดหาเหตุผล และยกเหตุผลขึ้นอ้างอิงได้ เด็กจะเริ่มเข้าใจสัญลักษณ์ และใช้ภาษาแทนความหมายของเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ในขั้นนี้แบ่งเป็นขั้นย่อย ๆ ได้สองขั้น

- 2.1. ขั้นก่อนเกิดความคิดรวบยอด เป็นขั้นที่เด็กชอบสำรวจตรวจสอบ เด็กจะสนใจว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดขึ้น และเกิดอย่างไร เด็กจะเริ่มใช้ภาษาและจะเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ โดยเด็กจะพยายามพูดและนำคำมาสร้างประโยคใหม่ทั้ง ๆ ที่ยังไม่เข้าใจความหมายลึก

2.2. ขั้นการคิดแบบใช้ญาณหยั่งรู้ หมายถึง เป็นการคิดเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่างอย่างรวดเร็วโดยไม่คำนึงถึงรายละเอียดไม่สามารถใช้เหตุผลอย่างถูกต้อง การคิดและการตัดสินใจขึ้นอยู่กับความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่

3. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบรูปธรรม อยู่ในช่วงอายุประมาณ 7-11 ปี ในช่วงอายุดังกล่าวเด็กสามารถใช้เหตุผลกับสิ่งที่มองเห็นได้ และมองความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ในขั้นนี้เด็กสามารถคิดตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลกับสิ่งที่ป็นรูปธรรม คิดได้ว่าการกระทำใดบ้างจะเป็นไปได้ และผลจะออกมาอย่างไร โดยไม่ต้องลองผิดลองถูก สามารถบอกจำนวนและคำนวณแก้ปัญหาได้เปรียบเทียบสิ่งที่ป็นรูปธรรมได้

4. ขั้นปฏิบัติการคิดแบบนามธรรม อยู่ในช่วงอายุ 11-15 ปีขึ้นไป เป็นช่วงที่เด็กคิดหาเหตุผล และเรียนรู้เกี่ยวกับนามธรรมได้ดีขึ้น สามารถตั้งสมมติฐาน และแก้ปัญหาได้ การคิดเหตุผลแบบตรรกศาสตร์พัฒนาอย่างสมบูรณ์ เด็กในวัยนี้จะมีความคิดเท่าผู้ใหญ่ อาจจะแตกต่างกันที่คุณภาพเท่านั้นเนื่องจากประสบการณ์แตกต่างกัน

การจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาปฐมวัย หมายถึง การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี ซึ่งการจัดการศึกษาดังกล่าวจะมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากระดับอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่สำคัญต่อการวางรากฐานบุคลิกภาพ และการพัฒนาสมอง (เขาวพา เศษคุปต์, 2542, หน้า 14 – 32)

สนอง สดสะอาด (2540, หน้า 12) กล่าวว่า การศึกษาปฐมวัยหมายถึง การศึกษาของเด็กที่อยู่ในวัยก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา คือเด็กที่มีอายุระหว่าง 0 - 6 ปี เป็นวัยของการวางรากฐานทางการศึกษาให้แก่เด็กในระยะเริ่มต้นซึ่งถือว่าสำคัญมาก เพราะถ้าหากวางรากฐานให้แก่เด็กได้ คำนึงงานโดยมีเจตคติที่ถูกต้อง มีนิสัยที่ดีตามความสามารถ และเหมาะสมกับวัยของเด็ก ก็จะทำให้เด็กเกิดการพัฒนาไปได้อย่างเต็มที่ทุกด้าน

เขาวพา เศษคุปต์ (2542, หน้า 14) ได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัยว่า หมายถึงการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี ซึ่งการจัดการศึกษาดังกล่าวจะมีลักษณะแตกต่างไปจากระดับอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่สำคัญต่อการวางรากฐานบุคลิกภาพและการพัฒนาทางสมอง

กุลยา ดันติผลาชีวะ (2547, หน้า 1) กล่าวว่า การจัดการศึกษาปฐมวัย เป็นการศึกษาให้แก่เด็ก 6 รอบแรก เป็นการจัดการศึกษาเพื่อดูแล และเสริมสร้างเด็กให้พัฒนาเต็มศักยภาพ ด้วยการเรียนรู้ที่ถูกต้องชัดเจน ลักษณะการจัดการเรียนการสอนจึงมุ่งจำเพาะไปที่การพัฒนาเด็ก โดยการจัดการเรียนสอนให้ตรงระดับพัฒนาการตามวัย และส่งเสริมพัฒนาการแบบองค์รวม ให้ตรงกับ

ความต้องการและความสนใจ สร้างความพร้อมให้เด็กเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ มีพุทธิปัญญา

เพชรรัตน์ เบี้ยเลี่ยม (2547, หน้า 9) กล่าวถึงการจัดการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี ซึ่งจะต่างไปจากการศึกษาระดับอื่นเพื่อมุ่งหวังให้เด็กได้รับการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เพื่อเป็นพื้นฐานในการที่ก้าวเข้าสู่ระดับประถมศึกษา ซึ่งถือเป็นจุดสำคัญที่ควรมีการวางแผนและจัดโปรแกรมการศึกษา ให้เหมาะสม และสอดคล้องกับธรรมชาติของเด็ก

สุวรรณ วลัยอักษณลิขิต (2547, หน้า 15) กล่าวถึงการจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นการจัดการศึกษาที่จัดให้เด็กอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี โดยมุ่งเน้นที่จะอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีความพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และอารมณ์ เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาเด็กในรูปแบบต่าง ๆ ต่อไป ในการวิจัยครั้งนี้จึงกำหนดว่า การจัดการศึกษาปฐมวัย หมายถึง การจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 3 - 5 ปี โดยมีเป้าหมายที่จะดูแล และเสริมสร้างเด็กให้พัฒนาเต็มศักยภาพ ด้วยการเรียนรู้ที่ถูกต้องชัดเจน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และอารมณ์ ตามความสามารถ และเหมาะสมกับวัยของเด็ก

ความหมายของสถานศึกษาปฐมวัย

คำว่าสถานศึกษาปฐมวัยกำหนดโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ระบุไว้มาตรา 18 การจัดการศึกษาปฐมวัย และการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในสถานศึกษาดังต่อไปนี้

1. สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะเริ่มแรกของเด็กพิการ และเด็กที่มีความต้องการพิเศษ หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น
2. โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น

3. ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ

จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาเด็กปฐมวัยเป็นการจัดการศึกษาที่แตกต่างหลากหลายไปจากการศึกษาระดับอื่นโดยมีรูปแบบ และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันไปตามสภาพความต้องการ นโยบายหรือหลักปรัชญาการศึกษาของแต่ละหน่วยงานที่จัด แต่อย่างไรก็ดี จุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาปฐมวัยที่เหมาะสมควรมีเป้าหมายเดียวกันคือควรเน้นพัฒนาการเด็กทุก ๆ ด้าน ซึ่งการให้การศึกษาอบรม และเลี้ยงดูเด็กในระดับปฐมวัยอย่างถูกต้องเหมาะสมย่อมจะมีความสำคัญต่อประเทศชาติอย่างยิ่ง เพราะถ้าเด็กในวัยนี้ได้รับการส่งเสริมพัฒนาการอย่างถูกต้องเหมาะสมจะส่งผลดีและเป็นรากฐานต่อพัฒนาการ และการศึกษาระดับอื่นด้วย

ชีวิตในช่วงวัยเด็กตอนต้นหรือระยะปฐมวัยเป็นระยะที่สำคัญที่สุดของชีวิต สิ่งที่เกิดขึ้นในระหว่างเด็กอายุแรกเกิดจนถึงแรกเข้าชั้นประถมศึกษาจะมีผลต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กและเป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาเด็กในวัยต่อไป ดังนั้น การจัดการศึกษา ในระดับนี้ จึงควรเป็นการจัดการศึกษาที่จะเสริมสร้างพัฒนาการและประสบการณ์ของเด็กให้มีความพร้อมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

สถานอบรมเลี้ยงดูเด็กระดับก่อนประถมศึกษาต่าง ๆ เช่น สถานรับเลี้ยงเด็ก ศูนย์เด็กปฐมวัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือโรงเรียนอนุบาล เป็นสถานที่ที่จะเปิดโอกาสให้เด็ก ได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ นอกเหนือจากสิ่งที่ได้รับจากบ้าน และส่งเสริมพัฒนาการของเด็กทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและบุคลิกภาพไปพร้อม ๆ กันด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2523, หน้า 336) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาปฐมวัยเอาไว้ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางกายของเด็กอย่างเต็มที่ เพื่อจะได้เป็นพลเมืองไทยที่มีอนามัยสมบูรณ์แข็งแรง
2. เพื่อส่งเสริมพัฒนาทางบุคลิกภาพ อารมณ์ และสังคมของเด็ก เพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพสมบูรณ์มีความเข้มแข็งทางจิตใจที่จะเผชิญอุปสรรค และอันตรายได้
3. เพื่อให้เด็กมีนิสัยขยัน แข็งแรง ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย ประหยัด สะอาด
4. เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้านต่าง ๆ
5. เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนหรือศูนย์เด็กก่อนวัยเรียนในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก
6. เพื่อตระหนักในปัญหาความเบี่ยงเบนของพัฒนาการเสียแต่แรก และดำเนินการต่อไปโดยเหมาะสม

การศึกษาระดับปฐมวัย มีจุดมุ่งหมายในด้านของความพร้อมในการเรียนของนักเรียนระดับปฐมวัย ซึ่งมีองค์ประกอบ คือ ความพร้อมทางด้านร่างกาย ความพร้อมทางด้านสติปัญญา ความพร้อมทางอารมณ์ จิตใจ และสังคม ซึ่งรายละเอียดดังนี้

1. ความพร้อมทางด้านร่างกาย ประกอบด้วย การบังคับกล้ามเนื้อใหญ่ และกล้ามเนื้อเล็ก ประสาทสัมผัส การเจริญเติบโต สุขภาพอนามัย และบุคลิกภาพ
2. ความพร้อมทางด้านสติปัญญาประกอบด้วย
 - ความรู้พื้นฐานทางภาษา คือ ความพร้อมในการฟัง พูด อ่าน และเขียน
 - ความรู้พื้นฐานทางคณิตศาสตร์ คือ การเปรียบเทียบสิ่งที่อยู่รอบตัว การจำแนกความแตกต่าง และความคล้ายคลึงของภาพ และเสียง การจัดประเภทของสิ่งของ การลำดับ

เหตุการณ์ การรับและรู้ค่าของจำนวนหนึ่งถึงสิบ

- การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความจำ และความคิดรวบยอด

3. ความพร้อมด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม คือ ความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง การปฏิบัติตน การอยู่ร่วมกันเพื่อความอดทน อดกลั้น ความเชื่อมั่นในตนเอง ความร่าเริงแจ่มใส ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตากรุณา มารยาทเรียบร้อย การใช้วาจาที่ไพเราะ การมีวินัยตนเอง การตรงต่อเวลา การเคารพในสิทธิของผู้อื่น การยอมรับ และเข้าใจเมื่อกระทำผิด การรู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และการรักษาความสะอาด (เยาวพา เดชะคุปต์, 2542, หน้า 18)

จุดมุ่งหมายของการศึกษาระดับปฐมวัยไม่ใช่เพียงแต่เป็นการเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเข้าเรียนต่อไปในประถมศึกษาเท่านั้น แต่ควรเป็นการช่วยเด็กให้มีชีวิตสมบูรณ์แบบตามที่ได้กปฐมวัยพึงจะมีเพราะเด็กวัยนี้เป็นวัยที่พร้อมที่จะเรียนรู้ ครู และผู้เกี่ยวข้องต้องมีวิธีสอนให้เหมาะสมเพื่อให้เด็กดำรงชีวิตในวัยเริ่มต้นด้วยความสุข และมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ไปได้อย่างเต็มที่ (เยาวพา เดชะคุปต์, 2542, หน้า 16-17)

คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย (2546, หน้า 6, 26) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาสำหรับเด็กอายุแรกเกิด – 5 ปี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาที่เหมาะสมกับวัยความสามารถ ความสนใจ และความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้เด็กมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ดังนี้

1. ร่างกายเจริญเต็มโตตามวัยและมีสุขภาพ สุขนิสัยที่ดี
2. ใช้วัยวะของร่างกายได้คล่องแคล่วประสานสัมพันธ์กัน กล้ามเนื้อใหญ่ และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง
3. มีสุขภาพจิตดี มีความสุขและแสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับวัย
4. มีคุณธรรม จริยธรรม และจิตใจที่ดีงาม
5. รับรู้และสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว
6. ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
7. ใช้ภาษาสื่อสาร สื่อความหมายและใช้ภาษาได้เหมาะสมกับวัย
8. ชื่นชม และแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย
9. รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและความเป็นไทย
10. อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
11. มีความสามารถในการคิดและแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย

12. มีจินตนาการความคิดสร้างสรรค์

13. มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้ สนใจเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ

รอบตัว

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2547, หน้า 2) การจัดการศึกษาในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย สำหรับเด็กอายุ 3 - 5 ปี มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ที่เหมาะสมกับวัยตามความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
 2. กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว และประสานสัมพันธ์กัน
 3. มีสุขภาพจิตดี และมีความสุข
 4. มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
 5. ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย
 6. ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
 7. รักธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย
 8. อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
 9. ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
 10. มีความสามารถในการคิด และการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
 11. มีจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์
 12. มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้
- แนวคิดหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

นักรักศึกษาได้ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาปฐมวัย ซึ่งเน้นเด็กเป็นศูนย์กลางในการจัดแนวประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวัย ความสนใจ ความต้องการ และจัดบรรยากาศที่อบอุ่นเอื้อต่อการเรียนรู้ สร้างประสบการณ์ให้เด็กได้สัมพันธ์กับสังคมเรียนรู้ที่เกิดจากการใช้สติปัญญา และความคิดที่มีการลงมือปฏิบัติและเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง (2545, หน้า 18) การจัดการศึกษาสำหรับเด็กอายุ 3 - 5 ปี เป็นการจัดในลักษณะของการดูแล และให้การศึกษาแก่เด็กให้ได้รับการพัฒนาแบบองค์รวมในทุกด้าน ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาตามวัย และตามความสามารถของบุคคล เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขโดยมีหลักการจัด ดังนี้

1. จัดการศึกษาให้ครอบคลุมเด็กทุกประเภทที่มีอายุระหว่าง 3 - 5 ปี
2. พัฒนาเด็กโดยยึดหลักการอบรมเลี้ยงดู และให้การศึกษา
3. พัฒนาเด็กโดยองค์รวม ผ่านการเล่น ที่เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ และความแตกต่างระหว่างบุคคล
4. จัดประสบการณ์ที่让孩子สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพ และมีความสุข
5. พัฒนาเด็กโดยบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ ในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย
6. พัฒนาเด็กโดยให้ครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วม

หลักการจัดการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวความคิดของกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 4) ที่กล่าวถึงหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยเพื่อให้เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดู และส่งเสริมพัฒนาการตลอดจนการเรียนรู้ที่เหมาะสมด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดูหรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้การศึกษาเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุลและเต็มตามศักยภาพ โดยกำหนดหลักการดังนี้

1. ส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
2. ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย
3. พัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย
4. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพ และมีความสุข

5. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

สรุปได้ว่า หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย จะต้องมีการสร้างหลักสูตรที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็กในทุกด้านทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับการจัดประสบการณ์ และจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการ โดยครูจะเป็นผู้สนับสนุน และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก รวมถึงการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว

ชุมชน จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก

แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

แนวคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาเป็นสิ่งที่นำมาเป็นแนวทาง หรือเป็นหลักในการจัดการศึกษา มีดังนี้

โจฮันน์ เฮนริก เปสตาลอซซี (Johann Heinrich Pestalozzi) เป็นนักการศึกษาชาวอิตาลี-สวิส เชื่อว่าเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันในด้านความสนใจความต้องการในการเรียนรู้ ทำทฤษฎีการใช้ความเมตตากรุณาแทนการลงโทษ มาใช้ในห้องเรียนเป็นผู้ริเริ่มเรื่องการเรียนรู้ด้วยความพร้อม โดยให้เด็กใช้เวลาและประสบการณ์เพื่อให้เด็กเกิดความเข้าใจและการเรียนรู้ด้วยตนเอง (พรพรรณ ырประดิษฐ์, 2546, หน้า 13 อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541, หน้า 114 - 115)

เฟรดเดอริค เฟรเบล (Friderich Froebel) นักการศึกษาชาวเยอรมัน เป็นผู้จัดตั้งโรงเรียนอนุบาล เรียกว่า Kindergarten School ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่า บิดาแห่งการอนุบาลศึกษา เฟรเบลเป็นผู้ที่มีความสำคัญ และบทบาทต่อการศึกษาปฐมวัยโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในการเรียนรู้ หลักสูตร และการฝึกหัดครู ได้สรุปแนวคิดของเฟรเบลที่เน้นความสำคัญให้เรียนรู้จากการเล่น และการพัฒนา ศักยภาพของตนเอง การใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ประกอบ และเชื่อว่าการเรียนรู้ผ่านการเล่นจะช่วยให้ชีวิตพัฒนาได้อย่างสมดุล

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เป็นนักการศึกษาชาวอเมริกันที่ต่อต้านการเรียนการสอนที่เน้นการท่องจำ และอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวดของครู ดิวอี้เน้นความสำคัญของรับผิดชอบต่อสังคมในระบอบประชาธิปไตย การสอนที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยคำนึงถึงความสนใจ และความสามารถของเด็ก หลักสูตรควรมีลักษณะที่ยืดหยุ่นได้ และสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันของเด็ก

มาเรีย มอนเตสซอรี (Maria Montessori) เป็นแพทย์หญิงชาวอิตาลีคนแรก โดยเริ่มจากการทำงานกับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาทำให้ค้นพบว่าเด็กต้องการกระตุ้น และการจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม และได้คิดหาวิธีที่จะช่วยเด็กให้มีพัฒนาการทางสติปัญญา และอารมณ์ ต่อมาได้พัฒนาการสอนสำหรับเด็กปกติที่ให้ความสำคัญทางด้านสัมผัส (Education of the Senses) เพราะถือว่าเป็นรากฐานของพัฒนาการทางสติปัญญาและความสำคัญกับสายสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน (นภเนตร ธรรมบวร, 2546, หน้า 9 - 12)

แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

คำว่า การบริหาร เยาวพา เดชะคุปต์ (2542, หน้า 11) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง การใช้ศาสตร์ และศาสตร์ และศิลปะเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับคน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ การจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ ที่ทำการไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การบริหารเป็นการประสานงาน การอำนวยความสะดวก และการให้บริการแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงเป็นการบริหารเพื่อให้การศึกษาอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็กให้ได้รับการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่างสมดุลต่อเนื่องไปพร้อมกันทุก ๆ ด้าน ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จัดให้จะเป็นประสบการณ์ตรงที่หลากหลายเหมาะสมกับวัย และบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่ ทั้งนี้ เป็นไปเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และมีความสุขกับการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน โดยอาศัยความร่วมมือกันระหว่างบ้าน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และชุมชน เพื่อให้เด็กเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณค่าต่อไป

หลักในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ราสี ทองสวัสดิ์, 2542, หน้า 13) ได้กำหนดไว้ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาเด็กโดยองค์รวมโดยผ่านการเล่น หมายถึง จัดการให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจ และสติปัญญา การพัฒนาเด็กจะทำได้ดีจากกิจกรรมการเล่น
 2. ชีดปรัชญาการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษา
 3. จัดให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก ได้แก่
- ด้านร่างกาย-ไม่บังคับให้เขียนหนังสือ เพราะการเขียนจะทำให้ดีต่อเมื่อก้ามเนื้อนิ้วมือแข็งแรงที่จะสามารถจับดินสอแล้วขีดเขียนไปในทิศทางที่ต้องการ และใช้มือและตาให้สัมพันธ์กัน

- การออกกำลังกายจะให้เล่นกลางแจ้งอย่างอิสระ
- รับประทานอาหารครบ 5 หมู่

ด้านอารมณ์และจิตใจ

- กิจกรรมที่เหมาะสม เช่น ศิลปศึกษาและการเล่นอย่างอิสระ
- จัดตารางกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย จะช่วยให้พัฒนาอารมณ์ และจิตใจได้เป็นอย่างดี

อย่างดี

ด้านสังคม

- ให้โอกาสเด็กได้เล่นร่วมกันอย่างอิสระ จะช่วยให้เด็กมีโอกาสร่วมตัวเข้ากลับ

เพื่อน ๆ

- เด็กได้ทำศิลปะอย่างเป็นอิสระช่วยพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าแสดงออก และมีความเชื่อมั่นในตนเอง

ด้านสติปัญญา

- ให้ความรู้ทางพื้นฐานของภาษา คณิตศาสตร์ จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ
- ฝึกการตอบคำถามปลายเปิดเพื่อพัฒนาความคิดของเด็ก ๆ

ความแตกต่างระหว่างบุคคล เด็กแต่ละคนจะมีความแตกต่างกันไป ควรจัดกิจกรรม มุ่งเน้นกระบวนการมากกว่าการจำเนื้อหาได้ และจัดกิจกรรมเป็นรายบุคคล มีการประเมิน พัฒนาการ โดยการสังเกตพฤติกรรม และส่งเสริมพัฒนาการที่ยังค้อยของเด็กแต่ละคน

สำหรับการบริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้น เบญจา แสงมะลิ (2542, หน้า 342) กล่าวว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นลักษณะของการบริหารงานที่เกิดขึ้นจากชุมชนเป็นผู้จัดตั้ง มีคณะบุคคลเป็น ผู้ดูแลรับผิดชอบในรูปของกรรมการ ลักษณะของการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจะขึ้นอยู่กับความ เห็นชอบของคณะกรรมการแต่ละศูนย์ และการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ที่ดำเนินการมา โดยตลอดนั้น กรรมการปกครองได้นำมาหลักการบริหาร โรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการมาปรับ ใช้กับแนวทางการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กรรมการปกครอง, 2548, หน้า 8 - 17) ซึ่งยึดหลักการบริหารงาน ได้แก่ งานวิชาการ งานอาคารสถานที่ และ สิ่งแวดล้อม งานกิจการนักเรียน และงานความสัมพันธ์กับชุมชน และการมีส่วนร่วม

การบริหารงานด้านวิชาการระดับก่อนประถมศึกษา นั้น สำนักงานคณะกรรมการการ ประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 อ้างถึงใน นุสรณ์จิต ธรรมศิริ, 2544, หน้า 22) ได้กำหนดขอบข่ายไว้ ดังนี้

1. งานด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้
2. งานจัดประสบการณ์เรียนรู้
3. งานสื่อการเรียนการสอน
4. งานวัดผลและประเมินผล
5. งานห้องสมุด
6. งานนิเทศการศึกษา
7. งานด้านการวางแผน และกำหนดวิธีการดำเนินงาน
8. งานส่งเสริมการจัดประสบการณ์
9. งานประชุมอบรมทางวิชาการ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 4 - 5) ได้ให้แนวทางการบริหารการศึกษา ระดับก่อนประถมศึกษาไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็กโดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง
 2. จัดให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก
 3. ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง สนองความต้องการ ความสนใจ และความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยครูเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก
 4. จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และมีบรรยากาศที่อบอุ่น
 5. จัดกิจกรรมในรูปแบบบูรณาการ โดยคำนึงถึงพัฒนาการทุกด้าน
 6. จัดประสบการณ์ตรงให้เด็กเรียนรู้จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 มีโอกาสสังเกต สำรวจ เล่น ค้นคว้า ทดลอง และแก้ปัญหาด้วยตนเอง
 7. จัดให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุสิ่งของกับเด็กและกับผู้ใหญ่
 8. จัดให้มีความสมดุล มีทั้งกิจกรรมที่เด็กริเริ่ม และครูริเริ่ม
 9. จัดให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการเล่นที่หลากหลายทั้งรายบุคคล กลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่
 10. จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับกระบวนการมากกว่าผลผลิต
 11. จัดให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่น และเอื้อต่อการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน
 12. จัดกิจกรรมให้เด็กมีจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อส่วนรวม รักธรรมชาติ และรักท้องถิ่น
 13. จัดให้เด็กมีส่วนร่วมในการวางแผน ลงมือปฏิบัติ และบอกผลกสนปฏิบัติกิจกรรม ของตนเอง และผู้อื่นได้
 14. จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์
 15. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก
- กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข (2546, หน้า 5) ได้วางแผนการบริหารศูนย์พัฒนา เด็กเล็กถึงคุณภาพการจัดการบริการเลี้ยงดูเด็กระดับปฐมวัย เพื่อให้เป็นศูนย์เด็กเล็กน่าอยู่ ทั้งที่เป็น ปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยกำหนดที่ควรคำนึงถึงมีดังนี้
1. มาตรฐานด้านปัจจัย ได้แก่
 - 1.1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพของศูนย์เด็กเล็ก เช่น ภายในและภายนอกอาคารตัว อาคารมั่นคงแข็งแรง มีความปลอดภัย ไม่อยู่ในบริเวณเสี่ยงอันตราย พื้นที่ใช้สอยแบ่งเป็นสัดส่วน
 - 1.2 สภาพอากาศ มีสภาพอากาศที่ถ่ายเท ร่มรื่น สะอาด รวมถึงมีบรรยากาศภายใน ศูนย์เด็กเล็ก ซึ่งแสดงให้เห็นความอบอุ่น ให้เด็กรู้สึกถึงความเป็นบ้าน
 - 1.3 คุณสมบัติ และคุณภาพ ของบุคลากรที่ให้บริการ ได้แก่ ผู้บริหาร กรรมการครู/

ผู้ดูแลเด็ก และบุคลากรสนับสนุนอื่นๆควรเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเพียงพอสำหรับการปฏิบัติงาน และควรได้รับการฝึกอบรมด้านต่างๆที่จำเป็น มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก และผู้ปกครอง มีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกาย และจิตใจ

1.4 สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ประกอบการเรียน การสอนที่มีคุณภาพ และปริมาณเพียงพอเหมาะสมกับความต้องการของเด็ก และจำนวนเด็กที่ให้บริการ เช่น จำนวนเครื่องเล่น โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

2.มาตรฐานด้านกระบวนการ

2.1 กระบวนการเรียนการสอน และกิจกรรม มีการวางแผนการเรียน การสอนและกิจกรรมที่เน้นในด้านการเตรียมความพร้อมของเด็กๆให้มีการพัฒนาทุกๆด้านอย่างเหมาะสมสภาพของเด็กในแต่ละวัย และควรปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่ดี เพื่อเป็นพื้นฐานให้กับเด็ก

2.2 การรายงานผล และการประเมินผล ด้านการบริการ และด้านตัวเด็ก โดยการจดบันทึกเกี่ยวกับภาวะสุขภาพ พัฒนาการและพฤติกรรมต่างๆ โดยมีการรายงานและประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

2.3 การบริหาร และการจัดการ มีโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจน มีการรายงาน และตรวจสอบการทำงานของบุคลากรที่เหมาะสม มีการพัฒนาคุณภาพบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่องเป็นต้น

2.4 สุขภาพอนามัย และโภชนาการเด็กโดยเริ่มจากครุ ผู้ดูแลและผู้ใกล้ชิดเด็กต้องมีสุขภาพแข็งแรงดูแลสุขภาพของตนเอง และของเด็กมีการตรวจ และบันทึกสุขภาพเด็กทุก ๆ เดือน อีกทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโภชนาการ ต้องมีความรู้ด้านโภชนาการพอสมควร

3. มาตรฐานด้านการผลิต

คุณภาพของเด็กเน้นพัฒนาการของเด็กทุกด้าน คือ ด้านร่างกายให้เด็กมีสุขภาพแข็งแรง น้ำหนักส่วนสูงเหมาะสม พัฒนาการทางสังคม ให้เด็กรู้จักช่วยเหลือตนเองและผู้อื่น ใช้ชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้ และจิตใจเหมาะสมตามวัย ใช้ภาษา และทักษะที่จะเป็นได้ มีคุณธรรม จริยธรรมและสำนึกต่อส่วนรวมในเรื่องต่าง ๆ

นอกจากมาตรฐานคุณภาพดังกล่าวแล้ว ยังมีมาตรฐานคุณภาพอื่น ๆ ที่สำคัญ ที่ควรให้ความสำคัญ เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น คือ

3.1 ปรัชญา และเป้าหมายการดำเนินงาน

3.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองเด็ก ผู้นำชุมชน ประชาชนอื่น ๆ ในชุมชน ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ร่วมกันให้ความช่วยเหลือ และพัฒนาศูนย์เด็ก

เด็กในชุมชนของตนให้มีคุณภาพตามความสามารถของแต่ละบุคคล

3.3 ความพึงพอใจของชุมชน โคนให้เด็กที่เป็นผลผลิตของศูนย์เด็กเล็กเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและชุมชน

การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง แนวทางการดำเนินงานบริหารสถานศึกษาคูแ่และให้การศึกษาแก่เด็กอายุระหว่าง 3 - 5 ปี มีฐานะเทียบเท่าสถานศึกษา เรียกว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มุ่งเน้นคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยบุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ประกอบด้วย การส่งเสริมสุขภาพ การส่งเสริมพัฒนาการเด็ก การบริการอาหารสะอาด ปลอดภัย สิ่งแวดล้อมสะอาด และปลอดภัย บุคลากร และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สรุปในการบริหารการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา หรือ เด็กเล็กก่อนวัยเรียน ต่างให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม โดยให้ความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กเล็ก หรือระดับก่อนประถมศึกษา ได้จัดตามแนวปรัชญาของนักจิตวิทยาพัฒนาการ และนักการศึกษา ยุทธนา มิ่งเมือง (2549 อ้างถึงในปัญญา ขางนอก, 2544, หน้า 16 - 17) ได้แก่

คอมินิอุส (Comenius) ในปี ค.ศ. 1657 ได้ชักนำให้เปิดโรงเรียนสำหรับแม่ที่มีลูกก่อนวัยเรียน (Moher School) ดังปรากฏในหนังสือ The Great Didactic ว่าควรมีโรงเรียนที่ให้การศึกษาแก่มารดาในเรื่องปฏิสันธิ และการเลี้ยงดู และในหนังสือ School of Infancy ได้เสนอแนะการสอนตามหลักสูตรว่า ครูควรสอนบทเรียนง่ายๆเกี่ยวกับวัตถุ สอนให้รู้จักหิน พืช และสัตว์รวมถึงอวัยวะของร่างกาย ให้แยกสีต่าง ๆ รู้จักความแตกต่างของความมืด ความสว่าง รู้จักสังเกตสิ่งแวดล้อม และสภาพทั่ว ๆ ไปของท้องทุ่ง ถนน สอนให้มีความสงบเสงี่ยม ซื่อสัตย์ และเชื่อฟัง รวมทั้งสอนให้เด็กรู้จักสวดมนต์ภาวนา นอกจากนี้ คอมินิอุส ได้เขียนหนังสือ Orbis Pictus สำหรับเด็กโดยตรงเล่มแรก ซึ่งมีชื่อเสียงและมีผู้แปลเป็นภาษาต่าง ๆ หลายภาษา คอมินิอุสได้มองเห็นความสำคัญของระบบโรงเรียนสำหรับเด็ก ๆ แนวคิดของเขาเชื่อว่าบ้านเป็นสถานศึกษาแห่งแรกสำหรับเด็ก เด็กควรได้รับการฝึกทางด้านจิตใจมีความสำคัญพอกับการฝึกด้านสติปัญญา

รุสโซ (Rousseau) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับธรรมชาติและพัฒนาการของเด็ก โดยเขียนไว้ในหนังสือชื่อ Emile หนังสือเล่มนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูโดยคำนึงถึงธรรมชาติของเด็ก ให้เด็กค้นพบตนเองโดยไม่บีบบังคับ ซึ่งเขาถือว่าเป็นการทำลายธรรมชาติของเด็ก การศึกษาของเด็ก คือ การเรียนรู้ด้วยความสนใจตามธรรมชาติ และความอยากรู้อยากเห็น หัวใจของการศึกษา คือ ชีวิตในครอบครัว และได้กล่าวถึงพัฒนาการเด็กไว้ว่า

ขั้นแรก ช่วงอายุปีแรกของชีวิตเน้นความสำคัญของร่างกาย ขั้นที่สอง ช่วงอายุ 5 - 12 ปี เด็กจะเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างรอบ ๆ ตัว จากประสบการณ์โดยตรง และเด็กต้องไม่ได้รับการลงโทษทุกชนิด เน้นว่าเด็กไม่ใช่ผู้ใหญ่ย่อส่วน เด็กเป็นเด็กที่มีความแตกต่างกัน นอกจากนี้ รูสโซยังกล่าวไว้ว่า การศึกษาต้องไม่เป็นการประหยัเวลา แต่ต้องยอมเสียเวลา

เปสตาลอซซี (Pestalozzi, 1952 อ้างถึงใน ทศพร เพ็งไธสง, 2545, หน้า 12) นักการศึกษาชาวสวิส เป็นผู้ริเริ่มเรื่องการเตรียมความพร้อมเขาเชื่อว่าความรักเป็นพื้นฐานที่สำคัญ และจำเป็นในการพัฒนาเด็กทั้งด้านร่างกายและสติปัญญา เชื่อในความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นด้านความสนใจ ความต้องการหรือระดับความสามารถของการเรียนรู้ เปสตาลอซซีเป็นผู้เสนอความคิดในเรื่องของการเตรียมความพร้อม และเห็นว่าเด็กไม่ควรถูกบังคับให้เรียนรู้ด้วยการท่องจำ แต่ต้องใช้เวลา และประสบการณ์แก่เด็กในการทำมาเข้าใจ

เฟรเบล (Froebel, 1992 อ้างถึงใน ทศพร เพ็งไธสง, 2545, หน้า 12) ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งการอนุบาลศึกษา แนวคิดของเขาเป็นที่ยอมรับ และนิยมมากจนถึงปัจจุบัน เฟรเบลมีความเชื่อว่า ครูควรส่งเสริมพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กให้เจริญขึ้น ด้วยการกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์อย่างเสรี โดยใช้การเล่น และกิจกรรมเป็นเครื่องมือ

กิเซล (Gesell, 1986 อ้างถึงใน ทศพร เพ็งไธสง, 2545, หน้า 12) นักการศึกษาชาวเยอรมัน ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการสร้างตัวบ่งพฤติกรรมที่ปรากฏในเด็กแต่ละระดับอายุ กิเซลยังคงเน้นแนวคิดของความแตกต่างระหว่างบุคคล

ปีเจต์ (Piaget, 1983 อ้างถึงใน ทศพร เพ็งไธสง, 2545, หน้า 12) นักการศึกษาชาวเยอรมันเชื้อชาติสวิส เจ้าของทฤษฎีพัฒนาการด้านสติปัญญา เขาเชื่อว่าเด็ก 2 - 7 ปี สติปัญญากำลังพัฒนาอยู่ในขั้นก่อนปฏิบัติการ (Pre-Operational Stage) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กวัย 4 - 6 ปี เป็นวัยที่พัฒนาการทางภาษาเป็นไปในลักษณะยังเข้าใจความหมายของคำ และเรื่องราวยังไม่แจ่มแจ้ง ดังนั้นจึงควรได้เรียนรู้ผ่านการสัมผัส สำรวจ ทดลอง และลงมือกระทำต่อวัตถุด้วยตนเอง

อีริกสัน (Erikson, 1950 อ้างถึงใน ทศพร เพ็งไธสง, 2545, หน้า 12) เจ้าของทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพ โดยเน้นว่าบุคลิกภาพของคนเรา จะสามารถพัฒนาไปได้ดี ถ้าเด็กได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนพอใจแต่ละช่วงอายุ ทำให้การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาเริ่มให้ความสำคัญกับพัฒนาการด้านอารมณ์จิตใจ และสังคม

เอลคายด์ (Elkind, 1987 อ้างถึงใน ทศพร เพ็งไธสง, 2545, หน้า 12) นักการศึกษาชาวอเมริกัน เน้นให้เห็นอันตรายของการเร่งเด็กให้เรียนรู้แต่เล็กเกินไป เขาเชื่อว่า เด็กควรได้มีโอกาสเล่น และเลือกกิจกรรมการเล่นด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เด็กอยู่ในสังคมที่เต็มไปด้วยความเครียดได้

การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาในประเทศไทย ได้มีการนำแนวคิดของนักการศึกษา นักจิตวิทยาต่าง ๆ มาผสมผสาน และปรับใช้เป็นแนวการจัดประสบการณ์ระดับก่อนประถมศึกษาโดยมุ่งพัฒนาที่ตัวเด็กเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับสาระสำคัญในแผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ที่มีจุดมุ่งหมายที่การพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง และให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา (วรารักษ์ รักวิชัย, 2542, หน้า 7) ซึ่งการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ใช้แนวคิด และหลักการจัดการศึกษาแนวเดียวกับการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เช่นเดียวกัน

ความหมายของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

กรมการปกครอง (2545, หน้า 31) ได้กล่าวถึงความหมายศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คือสถานที่ดูแล และให้การศึกษาเด็กอายุระหว่าง 3 - 5 ปี และเทียบเท่าสถานศึกษา สถานที่ซึ่งรับอบรมเลี้ยงดูเด็กอายุระหว่าง 3 ถึง 6 ขวบเป็นส่วนใหญ่ อาจมีบางแห่งรับเด็กอายุต่ำกว่า 3 ขวบด้วย ศูนย์เด็กเหล่านี้มีทั่วไปทั้งในเมือง อำเภอ และตำบล อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาล องค์กร และเอกชน จุดประสงค์ของการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตแต่เนื่องจากผู้รับผิดชอบนั้นมีหลายหน่วยงานจัดทำ ฉะนั้นจุดประสงค์ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงเป็นความมุ่งหมายแตกต่างกันไปตามหน้าที่ของหน่วยงานที่จัดศูนย์ขึ้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2529, หน้า 15)

สรุปได้ว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คือ สถานที่อบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโต และให้การศึกษาเด็กอายุระหว่าง 3-5 ปี และเทียบเท่าสถานศึกษา

จุดมุ่งหมายของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

สถานที่ให้การอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกวิธี และพัฒนาการเด็กทั้งกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เด็กชายหญิงอายุระหว่าง 3 - 6 ขวบ จะอยู่ในศูนย์ซึ่งรัฐบาล องค์กร หรือเอกชน จัดตั้งขึ้น เด็กในวัยนี้จำเป็นต้องได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกวิธี ฝึกอบรมให้มีนิสัยที่ดีงาม และส่งเสริมการพัฒนาของเด็กทุกด้าน การที่จะให้เด็กได้เจริญเติบโตตามเป้าหมายนั้นขึ้นอยู่กับจัดการศูนย์ให้เด็กได้อยู่ในศูนย์อย่างสนุกสนานสบาย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2529, หน้า 16)

จัดตั้งและบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพตามความต้องการ และด้วยความร่วมมือของชุมชน โดยศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีนโยบายในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ด้วยความร่วมมือของชุมชน เพื่อกระจายโอกาสการเตรียมความพร้อม และพัฒนาเด็กทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัยและเต็มตามศักยภาพ ตลอดจนเพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง และเป็นพื้นฐานของการศึกษาระดับที่สูงขึ้นต่อไป

รูปแบบของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ปัจจุบันมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของหน่วยงานต่าง ๆ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2529, หน้า 15 - 16) ดังนี้

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาชุมชนจัดขึ้นทั่วไปในจังหวัดต่าง ๆ ทุกภาคของประเทศไทย รับเด็กหญิง ชายอายุ 3 ½ - 6 ขวบเพื่ออบรมเลี้ยงดูเด็กให้ได้พัฒนาการทั้งกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และช่วยพ่อแม่ที่ออกไปทำงานนอกบ้าน ศูนย์เหล่านี้จัดขึ้นโดยชุมชนในท้องถิ่นมีคณะกรรมการเป็นผู้บริหาร มีผู้ดูแลเด็กเป็นผู้ปฏิบัติงาน
2. ศูนย์โภชนาการในความรับผิดชอบของกรมอนามัย จัดตั้งในบางจังหวัด รับเด็กหญิง ชายอายุ 2 - 6 ขวบ เพื่ออบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตตามหลักโภชนาการ เจ้าหน้าที่หน่วยงานของกรมอนามัยเป็นผู้ดำเนินงาน พี่เลี้ยงเด็กเป็นผู้ปฏิบัติงาน
3. ศูนย์เด็กในความรับผิดชอบของกรมประชาสัมพันธ์ จัดตั้งกันมากในเมืองหลวง และจังหวัดที่มีโรงงานอุตสาหกรรม ศูนย์เหล่านี้เป็นของเอกชนจัดดำเนินงาน รับเด็กชาย หญิง อายุ 2 - 6 ขวบเพื่ออบรมเลี้ยงดูแทนบิดา มารดา ที่ออกไปทำงานนอกบ้าน มีพี่เลี้ยงเด็กเป็นผู้ปฏิบัติงาน
4. ศูนย์เด็กของเทศบาล รับเด็กชาย หญิงอายุ 3 - 6 ขวบเพื่ออบรมเลี้ยงดูเด็กให้ได้พัฒนาการทั้งกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาล มีพี่เลี้ยงเป็นผู้ปฏิบัติงาน
5. ศูนย์เด็กของศูนย์สาธารณสุข อยู่ในความรับผิดชอบของกรุงเทพฯ รับเด็กชาย หญิง อายุ 2 - 6 ขวบ เพื่ออบรมเลี้ยงดูให้ถูกหลักอนามัย และช่วยเหลือแม่ที่ออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านจัดขึ้นเฉพาะบางท้องที่ มีพี่เลี้ยงเป็นผู้ปฏิบัติงาน
6. ศูนย์เด็กขององค์การ หมายถึง ศูนย์ของมูลนิธิ สมาคม และบริษัท อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การนั้น เพื่อเผยแพร่ผลงานขององค์การ และสงเคราะห์เด็กของสมาชิกในองค์การนั้น รับเด็กชาย หญิงอายุระหว่าง 3 - 6 ขวบ ดำเนินการโดยคณะกรรมการขององค์การ มีพี่เลี้ยงเป็นผู้ปฏิบัติงาน
7. ศูนย์เด็กในความรับผิดชอบของกรมศาสนา ศูนย์เด็กเหล่านี้วัดเป็นผู้จัดตั้งรับเด็กชาย หญิง 3 - 6 ขวบ เพื่ออบรมเลี้ยงดู และกล่อมเกลานิรันดร์ ทั้งช่วยเหลือบิดามารดา ที่ทำงานนอกบ้านผู้ดำเนินงานคือ เจ้าอาวาส มีพี่เลี้ยง เป็นผู้ปฏิบัติงาน กรมศาสนาช่วยงบประมาณได้เพียงเล็กน้อย
8. ศูนย์ปฐมวัย อยู่ในความรับผิดชอบของท้องถิ่น จัดตั้งขึ้นในชุมชนที่แออัด เพื่อสงเคราะห์เด็ก และพ่อแม่ของเด็กที่ออกไปทำงานนอกบ้าน รับเด็กหญิง ชายอายุ 3 - 6 ขวบท้องถิ่นได้มอบให้โรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัดเป็นผู้ดูแล มีพี่เลี้ยงเป็นผู้ปฏิบัติงานในศูนย์

แนวความคิดเกี่ยวกับคุณภาพการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหัวญูแจ

จากแนวคิดในการบริหารจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา หรือเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ต่างให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม โดยให้ความสำคัญต่อ สภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทยได้ กำหนดแนวทางในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตามหนังสือคู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อกันยายน 2545 ให้ครอบคลุมลักษณะงาน 6 งาน ดังนี้ งานวิชาการ งานอาคารสถานที่ - ด้านสิ่งแวดล้อม - งานกิจการนักเรียน - งานความสัมพันธ์ชุมชน - และการมีส่วนร่วม (กรมการปกครอง, 2545, หน้า 8)

งานด้านวิชาการ

ในเรื่องนี้สำหรับบริหารการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยได้ กำหนดแนวทางในการบริหารงานวิชาการตามหนังสือคู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อกันยายน 2545 ได้กำหนดงานด้านวิชาการ (กรมการปกครอง, 2545, หน้า 8-9) ไว้ดังนี้

รับผิดชอบหลักสูตรการศึกษา หลักสูตรก่อนประถมศึกษาเพื่อพัฒนาและปรับให้ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และจิตวิทยาพัฒนาการ ซึ่งมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

1. การจัดกิจกรรมพัฒนาการ ได้แก่ การจัดกิจกรรมให้เด็กได้พัฒนาประสาทสัมผัสทั้ง 5 และการเคลื่อนไหวต่าง ๆ โดยการเปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกตสำรวจ ค้นคว้า ทดลองแก้ปัญหา และ สร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเอง พร้อมทั้งได้เรียนรู้จากของจริง และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยคำนึงถึง ความปลอดภัย และความเหมาะสมตามวัยของเด็กเป็นหลัก ให้เด็กได้เลือกกิจกรรมที่หลากหลาย ตามความสนใจดูแลเด็กด้วยความรัก ความเอาใจใส่ จัดบรรยากาศให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น ๆ และกับผู้ใหญ่ให้เด็กรู้จักอยู่ร่วมกันในสังคม รวมทั้งปลูกฝังความมีวินัยในตนเอง มีคุณธรรม จริยธรรม ประเพณี และวัฒนธรรมไทย และมีโอกาสได้แสดงออกอย่างเหมาะสมตามบริบทของ สังคมไทย

2. การประเมินพัฒนาการ

2.1 ด้านสุขภาพ ใช้สมุดบันทึกสุขภาพ หรือแบบรายงานพัฒนาการเด็กหรือแบบบ่งชี้ พฤติกรรมตามวัยของเด็ก เพื่อบันทึกการชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง การให้ภูมิคุ้มกันโรค บันทึกการเจ็บป่วย

2.2 ด้านพัฒนาการเด็ก ใช้สมุดบันทึกสุขภาพ หรือแบบรายงานพัฒนาการเด็กหรือ แบบบ่งชี้พฤติกรรมตามวัยของเด็ก และรายงานผลให้ผู้ปกครองทราบเป็นระยะทั้งนี้ให้รวมถึง พฤติกรรมที่สงสัยปัญหาเพื่อร่วมมือกันแก้ไขในการประเมินด้านพัฒนาการอาจใช้วิธีการสังเกต การสนทนา หรือดูจากผลงานของเด็กไปด้วย นอกจากนี้ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการประเมิน

พัฒนาการเด็กอย่างน้อยปีละครั้ง

3. การนิเทศและการตรวจสอบ ผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรนิเทศหรือจัดให้มีผู้รับผิดชอบการนิเทศ และตรวจสอบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นประจำ และนำผลจากการนิเทศใช้พัฒนาครูผู้ดูแลเด็กและตัวเด็ก ทั้งนี้ การนิเทศควรมีเอกสาร หลักฐาน การนิเทศ และควรมีระยะเวลาการนิเทศที่ชัดเจน

4. จัดทำแผนการสอน เป็นการจัดทำแผนการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามกำหนดการสอน และสอดคล้องกับหลักสูตรก่อนประถมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ โดยปรับให้สอดคล้องกับท้องถิ่น

5. จัดทำทะเบียนสะสมเป็นการจัดทำข้อมูลเด็กเป็นรายบุคคล ตามแบบเพื่อเป็นข้อมูลในการติดตามเด็ก และใช้ข้อมูลเพื่อการแนะแนวเป็นรายบุคคล

6. การจัดทำรายงานและสถิติของชั้นเรียน

7. การจัดเก็บ และวิเคราะห์ข้อมูลสถิติทางการศึกษา และการส่งเสริม และเผยแพร่วิชาการ

8. การประสานงานกับหน่วยงานการศึกษาอื่น

นอกจากที่สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดแนวทางในงานด้านวิชาการสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในส่วนนี้ยังมีผู้ที่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับงานวิชาการ (รัศมี ดันเจริญ, 2542, หน้า 81 - 82) กล่าวถึงงานวิชาการนั้น เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน เพราะจะส่งผลต่อการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยให้เป็นไปในแนวทางที่พึงประสงค์ ผู้บริหารควรจะดำเนินบริหารงานวิชาการในด้านการบริหาร และการบริการหลักสูตร การจัดประสบการณ์ การนิเทศการศึกษา และการประเมินผลพัฒนาการของเด็ก

1. การบริหาร และการบริการหลักสูตร จะเริ่มตั้งแต่การจัดหาหรือจัดสร้างหลักสูตรเพื่อนำมาเป็นแนวการจัดประสบการณ์แล้วส่งเสริมให้บุคลากรในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยมีความรู้ความเข้าใจในการใช้หลักสูตร พร้อมทั้งจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการใช้หลักสูตร

2. การจัดประสบการณ์ เป็นการจัดกิจกรรม และสภาพแวดล้อมทุกอย่างที่จะเสริมสร้างให้เด็กได้พัฒนาในทุก ๆ ด้านเหมาะสมตามวัย การจัดประสบการณ์จะยึดเด็กเป็น ศูนย์กลาง และจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับพัฒนาการ และธรรมชาติของเด็กปฐมวัย และมีการจัดตารางกิจกรรมประจำวันที่เหมาะสม

3. การนิเทศการศึกษา การนิเทศการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือการจัดประสบการณ์จะช่วยให้ครูได้พัฒนาปรับปรุงการทำงานของตนให้ดีขึ้น การนิเทศการศึกษามีรูปแบบ และเทคนิควิธีการหลายอย่างที่ผู้บริหารสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยของตน

4. การประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัย เป็นกระบวนการในการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย โดยมีเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้เป็นทางการ และไม่เป็นทางการการประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัยจะช่วยให้ครูเข้าใจเด็ก และทราบว่าการจัดกิจกรรมบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ทำให้ส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยได้เหมาะสมยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่างานด้านวิชาการคือ การจัดกิจกรรมพัฒนาการทางต่าง ๆ โดยได้พัฒนาประสาทสัมผัสทั้ง 5 การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจะต้องมีการประเมินพัฒนาการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการ และเป็นการเตรียมเด็กให้มีความพร้อมที่จะต้องเข้ารับการศึกษาในระดับต่อไป

งานอาคารสถานที่

ในเรื่องนี้สำนักงานบริการการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดแนวทางในการบริการงานอาคารสถานที่ ตามหนังสือคู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อกันยายน 2545 ได้กำหนดงานด้านอาคารสถานที่ (กรมการปกครอง, 2545, หน้า 10 - 13) ไว้ดังนี้

งานอาคารสถานที่ รวมถึงการจัดหาสถานที่สร้างดูแลรักษาซ่อมบำรุง ฯลฯ

1. การเลือกพื้นที่ และการก่อสร้างศูนย์ฯ มีข้อควรพิจารณา ดังนี้

1.1. ที่ตั้ง ต้องไม่อยู่บริเวณที่เสี่ยงอันตราย ได้แก่ บริเวณชนถ่ายแก๊ส น้ำมันสารเคมี หรือสารพิษ แสง และเสียงที่มากเกินไป หากไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ต้องมีมาตรการป้องกันภาวะอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่มีมาตรฐานกำหนด

1.2 จำนวนชั้นของอาคาร ไม่ควรเกิน 2 ชั้น นับจากพื้นหากสูงเกินกว่า 2 ชั้นต้องมีมาตรการป้องกันอัคคีภัย และอุบัติเหตุ ตามประกาศของทางราชการในเรื่องที่เกี่ยวข้อง

1.3 ความสูงของห้อง ไม่ควรน้อยกว่า 2.00 เมตร นับจากพื้นถึงเพดาน

1.4 ทางเข้า-ออก และประตูหน้าต่าง ต้องมีทางเข้าออกอย่างเหมาะสมสามารถเคลื่อนย้ายเด็กออกจากอาคารได้สะดวกหากเกิดอัคคีภัยหรือภัยพิบัติ อย่างน้อยต้องมีทางเข้า - ออกสองทาง แต่ละทางกว้างประมาณ 80 เซนติเมตร

1.5 ประตู หน้าต่าง ต้องมีขนาดและจำนวนที่เหมาะสมกับขนาดพื้นที่ของห้อง ความสูงของขอบหน้าต่าง ประมาณ 80 เซนติเมตรนับจากพื้น

1.6 พื้นที่ใช้สอย ต้องจัดให้มีบริเวณพื้นที่ในอาคารที่สะอาด และปลอดภัย เหมาะสมกับการปฏิบัติกิจกรรมของเด็ก เช่น เล่น เรียนรู้ รับประทานอาหาร และนอน โดยแยกเป็นสัดส่วนจากห้องประกอบอาหาร ห้องส้วม และที่พักเด็กป่วย โดยเฉลี่ยประมาณ 2.00 ตารางเมตร/ เด็ก 1 คน

1.7 พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมพัฒนาเด็ก อาจแยกเป็นห้องเฉพาะหรือจัดรวมเป็นห้องอเนกประสงค์ ที่ใช้จัดกิจกรรมที่หลากหลายได้ โดยใช้พื้นที่เดียวกันแต่ต่างเวลา และอาจปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์หรือย้ายเครื่องเรือนตามความเหมาะสม และข้อจำกัดของพื้นที่ดังนี้

- บริเวณสำหรับนอน ต้องคำนึงถึงความสะดวกเป็นหลัก อากาศถ่ายเทได้สะดวก และอุปกรณ์เครื่องใช้ เหมาะสมกับจำนวนเด็ก เด็กปฐมวัยได้เหมาะสมยิ่งขึ้น
- บริเวณสำหรับเล่น และพัฒนาเด็ก ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กเป็นหลัก โดยมีวัสดุป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ และมีอุปกรณ์หรือเครื่องเล่นที่ส่งเสริมพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็ก
- บริเวณที่รับประทานอาหาร ต้องคำนึงถึงความสะดวกเป็นหลัก อากาศถ่ายเทสะดวก มีแสงสว่าง และอุปกรณ์เครื่องใช้ที่เหมาะสมกับจำนวนเด็ก
- บริเวณที่พักเด็กป่วย ต้องแยกเป็นสัดส่วน โดยมีอุปกรณ์ที่จำเป็นในการปฐมพยาบาล มีตู้ยาเครื่องเวชภัณฑ์ที่จำเป็น และเด็กต้องอยู่ในสายตาของผู้เลี้ยงดู ในกรณีที่ไม่สามารถจัดห้องพักสำหรับเด็กป่วยเป็นการเฉพาะต้องจัดให้มีที่พักเด็กป่วยแยกเป็นสัดส่วนตามความเหมาะสม
- บริเวณที่ประกอบอาหาร ต้องแยกห่างจากบริเวณพื้นที่สำหรับเด็กพอสมควรมีเครื่องใช้จำเป็นรวมทั้งที่ล้าง และเก็บภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ถูกสุขลักษณะโดยเน้นในเรื่องความสะดวก และความปลอดภัยเป็นหลัก
- บริเวณที่ใช้ทำความสะอาดตัวเด็ก ต้องจัดให้มีบริเวณสำหรับใช้ทำความสะอาดตัวเด็ก โดยมีอุปกรณ์ที่จำเป็นตามสมควร อย่างน้อยต้องมีที่ล้างมือ ในกรณีที่มีห้องอาบน้ำจะต้องมีแสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทได้สะดวก และพื้นที่ไม่ลื่น
- ห้องส้วม สำหรับเด็กต้องจัดให้ห้องส้วมเด็กซึ่งมีที่ถ่ายอุจจาระโดยจะต้องมีฐานขึ้นได้ง่าย มีแสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่ลื่น ไม่ควรไกลจากห้องพัฒนาเด็ก ในกรณีที่ไม่สามารถทำห้องส้วมสำหรับเด็กเป็นการเฉพาะได้ อาจใช้ส้วมที่มีอยู่แล้วแต่ต้องปรับให้เหมาะสมกับวัยของเด็กหรือให้เด็กสามารถใช้ได้อย่างปลอดภัย
- ห้องอเนกประสงค์ เป็นพื้นที่ใช้สำหรับจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กหรือ รับประทานอาหารและนอน โดยใช้ช่วงเวลาที่ต่างกันต้องคำนึงถึงความสะดวก และการจัดพื้นที่ใช้สอยให้เหมาะสมกับลักษณะของแต่ละกิจกรรม

- ที่เก็บสิ่งปฏิกูล ต้องมีที่เก็บทั้งภายใน และภายนอกอาคารมีจำนวนเพียงพอ ถูกสุขลักษณะ และมีการการจัดสิ่งปฏิกูล

- บ้านใด ทุกชั้นมีราวกั้น และลูกกรง โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กเป็นหลักงานด้านสิ่งแวดล้อม

การจัดสิ่งแวดล้อมในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้เอื้อต่อการพัฒนาเด็กทั้งภายใน และภายนอกอาคาร

ภายในอาคาร

- แสงสว่างต้องมีเพียงพอทั่วห้องและเอื้อต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กได้ตลอดวัน
- เสียงต้องอยู่ในระดับที่ไม่ดังเกินไป
- การถ่ายเทอากาศ ต้องมีอากาศถ่ายเทสะดวก
- สภาพพื้นที่ภายในอาคารต้อง ไม่ลื่น และไม่ชื้น ควรเป็นพื้นไม้หรือปูด้วยวัสดุที่มี

ความปลอดภัย

ภายนอกอาคาร

- ควรมีรั้วกันบริเวณให้เป็นสัดส่วนเพื่อความปลอดภัยของเด็ก
- สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย และมลภาวะถูกสุขลักษณะ ศูนย์เด็กเล็กควรอยู่ห่างจากแหล่งอบายมุข ฝุ่นละออง กลิ่น หรือเสียงรบกวนเกินไป จัดระบบสุขาภิบาล การระบายน้ำ การระบายอากาศ และเก็บสิ่งปฏิกูลไม่ปล่อยให้เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค
- มีพื้นที่เล่นกลางแจ้ง เครื่องเล่นกลางแจ้งที่ปลอดภัย และมีจำนวนพอสมควรกับจำนวนเด็ก ในกรณีที่ไม่สามารถจัดให้มีที่เล่นกลางแจ้งเป็นการเฉพาะได้ อาจปรับใช้ในที่ร่มแทน โดยมีพื้นที่ตามกำหนด หรืออาจจัดกิจกรรมกลางแจ้งในสถานที่อื่นที่เหมาะสม เช่น บริเวณวัดสวนสาธารณะ เป็นต้น

- จัดให้มีมาตรการเพื่อความปลอดภัย
- ติดตั้งอุปกรณ์ระบบความปลอดภัย หรือเครื่องตัดไฟภายในอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

- ติดตั้งเครื่องดับเพลิงอย่างน้อย 1 เครื่องในแต่ละชั้นอาคาร
- ติดตั้งปลั๊กไฟให้สูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร ถ้าติดตั้งต่ำกว่าที่กำหนด จะต้องมียาปิดเพื่อป้องกันไม่ให้เด็กเล่นได้

- หลีกเลี่ยงการใช้ไฟฟ้า และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้วัสดุแตกหักง่าย หรือมีส่วนแหลมคม

- มีตู้เก็บยาและเครื่องเวชภัณฑ์การปฐมพยาบาลอยู่ในที่สูง สะดวกต่อการหยิบใช้

และพื้นมือเด็ก

- ไม่มีหลุม หรือบ่อน้ำที่อาจเป็นอันตรายต่อเด็ก ไม่ควรปลูกต้นไม้ที่มีหนามแหลม
- ติดตั้งอุปกรณ์เพื่อป้องกันพาหนะนำโรคและมีมาตรการป้องกันด้านสุขอนามัย
- มีคู่มือหรือชั้นเก็บวัสดุอุปกรณ์ และสื่อเรียนรู้ที่มั่นคงแข็งแรง สำหรับวัสดุอุปกรณ์ที่

จะเป็นอันตรายต่อเด็ก และจัดแยกให้พื้นมือเด็ก

- ปรับปรุงพัฒนา และซ่อมแซมดูแลรักษา อาคารสถานที่ให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน และมั่นคงปลอดภัยตลอดเวลา

- จัดสิ่งอำนวยความสะดวก ตามความเหมาะสมดังนี้
- คู่มือหรือชั้นวางสิ่งของมีเพียงพอและอยู่ในสภาพใช้งานได้ แต่ต้องมีความสูงที่

เหมาะสมกับเด็ก

- เครื่องใช้ในการนอน จัดให้เหมาะสมกับเด็ก ถูกสุขลักษณะสะอาด มีจำนวน เพียงพอ และไม่ใช้ร่วมกัน เช่นเครื่องนอนและหมอน เป็นต้น

ภาชนะสำหรับเด็กใช้ในการบริโภคสำหรับเด็กแต่ละคน และทำจากวัสดุที่ถูก สุขลักษณะไม่เป็นพิษ ทนทานไม่แตกหักง่าย และทำความสะอาดได้ง่าย

- ที่ดื่ม น้ำ จัดให้มีภาชนะใส่น้ำสะอาด ถูกสุขลักษณะมีฝาปิด
- เครื่องใช้ในการทำความสะอาด แปรงสีฟัน-ยาสีฟัน ผ้าเช็ดมือ ผ้าเช็ดตัวไม่ใช่

ปะปนกัน

- โต๊ะ และเก้าอี้ ควรมีขนาด และลักษณะหลากหลาย ปลอดภัยเหมาะสมกับกิจกรรม แต่ละวัยของเด็ก

- เครื่องชั่งน้ำหนัก – วัดส่วนสูง และสายวัดรอบศีรษะควรมีอย่างน้อย 1 ชุด

นอกจากนี้ ลีเปอร์ และคณะ (Leeper et.d., 1987 อ้างถึงใน เยาวพา เดชะคุปต์, 2542, หน้า 18 - 19) ยังได้เสนอหลักเกณฑ์ในการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัยเอาไว้ดังนี้

1. เนื้อที่ทั้งภายใน และภายนอกห้องเรียนควรมีบริเวณกว้างขวางพอเพียงที่เด็กจะ แสวงหา ค้นคว้า ทดลองสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่
2. การจัดห้องเรียนควรมีเนื้อที่พอเพียงที่เด็กจะเคลื่อนไหวได้อย่างมีอิสระ และปลอดภัย
3. วัสดุอุปกรณ์ควรมีมากพอที่จะให้เด็กได้เล่นคนเดียว เล่นคู่ขนาน และเล่นเป็นกลุ่ม
4. วัสดุอุปกรณ์ควรมีมากพอที่จะให้เด็กทำงานและเล่น ทั้งที่เป็นกิจกรรมที่ทำอย่าง สนุกสนาน และกิจกรรมที่ทำเงียบ ๆ
5. วัสดุอุปกรณ์ควรมีสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง
6. วัสดุอุปกรณ์ควรมีความทนทาน และคงทนต่อการเล่นของเด็กจำนวนมาก ๆ

7. วัสดุอุปกรณ์ควรจะสามารถเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ และเมื่อเด็กเลิกเล่นหรือไม่ต้องการใช้แล้วก็ควรมีที่เก็บของเหล่านั้น

8. ถ้าวัสดุอุปกรณ์ที่จัดไว้มีไม่พอเพียง ครูควรคิดว่าหาอะไรมาทดแทนเพื่อให้การจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนที่น่าสนใจ และควรมีการฝึกระเบียบในการเก็บของเล่นทั้งนี้เพื่อเป็นการฝึกลักษณะนิสัยที่ดี

9. วัสดุอุปกรณ์ แต่ละอย่างควรมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก และให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็กแต่ละวัย

10. วัสดุอุปกรณ์ที่มีควรเป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านกล้ามเนื้อเล็ก และกล้ามเนื้อใหญ่ของเด็ก

11. วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ควรจัดให้สอดคล้องกับความสนใจความสามารถ และระดับวุฒิภาวะของเด็ก

12. ควรมีตู้ ช่างสำหรับให้เด็กเก็บเสื้อผ้า และของใช้ส่วนตัว

13. ควรมีห้องน้ำ และอ่างล้างมือสะดวกในการใช้สำหรับเด็ก

14. ห้องเรียนควรมีอุณหภูมิ แสงสว่าง และการถ่ายเทอากาศพอเหมาะ

นภเนตร ธรรมบวร (2546, หน้า 176) ได้กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายใน และภายนอกชั้นเรียนได้อย่างเหมาะสม ถือเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาเด็กปฐมวัยทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ครูบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้

การจัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน

ห้องเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยควรมีขนาดใหญ่ ทั้งนี้เพราะเด็กต้องการเนื้อที่ในการทำงาน เคลื่อนไหว และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ โดยไม่รู้สึกรัดอึดการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนควรยืดหยุ่นได้ และมีชีวิตชีวา ควรจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ หรือมุมต่าง ๆ อาทิ มุมภาษา รวมถึงนิทาน และเทพ สำหรับให้เด็กฟังนิทาน หรือเรื่องราวต่าง ๆ มุมบทบาทสมมติ มุมบล็อก มุมศิลปะ เป็นต้น

ในการเริ่มจัดชั้นเรียน ครูควรพิจารณาถึงวัสดุอุปกรณ์ที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ก่อน เช่น ประตู หน้าต่าง ปลั๊กไฟ ห้องน้ำ เป็นต้น นอกจากนั้นครูควรคำนึงถึงการถ่ายเทอากาศแสงสว่าง บุคลากร ในชั้นเรียน รวมตลอดถึงวัสดุอุปกรณ์ที่เคลื่อนย้าย

การจัดสภาพแวดล้อมนอกชั้นเรียน

ประสบการณ์นอกชั้นเรียนถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็ก ในสนามเด็กเล่น เด็กต้องการพื้นที่สำหรับการปีนป่าย กระโดด การวิ่ง การเตะ การขว้าง การม้วนตัว การกลิ้งและการแกว่ง

ในการจัดสภาพแวดล้อมนอกชั้นเรียนความปลอดภัยถือว่ามีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเล่นอย่างอิสระ การออกแบบสนาม และเครื่องเล่นที่ไม่เหมาะสมรวมถึงการขาดการดูแลรักษาอุปกรณ์ จะส่งผลให้เกิดอุบัติเหตุในการเล่นได้

รัศมี ดันเจริญ (2542, หน้า 164) เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่อยากรู้อยากเห็น ชอบสำรวจค้นคว้า ไม่ชอบอยู่นิ่ง ชอบประสบการณ์ที่ท้าทาย จึงควรจัดให้เหมาะสม กับธรรมชาติ และระดับพัฒนาการของเด็กเพื่อให้เด็กได้เคลื่อนไหวได้ออกกำลัง ได้รับอากาศบริสุทธิ์ และแสงแดดที่อบอุ่น มีกิจกรรมการเล่น ที่หลากหลาย และปลอดภัย

จากรายละเอียดดังกล่าว สรุปได้ว่า งานอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมจะต้องมีการจัดให้เหมาะสมกับกิจกรรมพัฒนาเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ควรกำหนดพื้นที่ขนาดให้อยู่ในสถานที่บริเวณที่ปลอดภัย มีความสะอาดทั้งนี้จะต้องปรับปรุงพัฒนาซ่อมแซมอย่างต่อเนื่องในส่วนของการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมนั้นแยกเป็น 2 ส่วนคือ

1. การจัดสิ่งแวดล้อมภายใน ภายในห้องเรียนควรมีแสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทสะดวก การจัดวัสดุอุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอน ควรมีให้มากพอ และเหมาะสมกับเด็ก
2. การจัดสิ่งแวดล้อมภายนอก สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย และถูกสุขลักษณะมีพื้นที่เล่นกลางแจ้งที่มีจำนวนพอสมควรกับจำนวนเด็ก

งานกิจการนักเรียน

ในเรื่องนี้สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดแนวทางในการบริหารงานกิจการนักเรียนตามหนังสือคู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อกันยายน 2545 ได้กำหนดงานกิจการนักเรียน (กรมการปกครอง, 2545, หน้า 16) ไว้ดังนี้

1. กิจกรรมเพื่อพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย เช่น การเชิญวิทยากรพิเศษมาบรรยายการทัศนศึกษา ฯลฯ
2. กิจกรรมด้านพัฒนาโภชนาการ เช่น การรับบริจาคอาหารเสริม การจัดหาทุนอาหารกลางวัน ฯลฯ
3. กิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เช่น กิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ เน้นการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้เหมาะสมกับวัย และความต้องการของท้องถิ่น
4. กิจกรรมแนะแนวเพื่อส่งเสริมผู้เรียนเป็นรายบุคคล ตามศักยภาพ และความพร้อมของแต่ละบุคคล

ในส่วนนี้ รัศมี ดันเจริญ (2545, หน้า 151) ได้กล่าวไว้ว่างานกิจการนักเรียนในสถานเด็กปฐมวัยเป็นการจัดบริการสวัสดิการ และกิจกรรมเสริมประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กใน

ทุก ๆ ด้าน โดยมีงานที่ดำเนินการคือ

1. การรับนักเรียน และการทำทะเบียนนักเรียนเป็นงานการจัดทำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนเพื่อวางแผนจำนวนนักเรียนที่จะรับเข้าใหม่ และใช้ข้อมูลในการจัดทำบริการต่าง ๆ ให้แก่เด็กอย่างเหมาะสม

2. การจัดบริการ เป็นบริการ และสวัสดิการที่จัดให้แก่เด็กเพื่อตอบสนองความต้องการของเด็ก บริการที่จัดได้แก่ การบริการอาหาร บริการด้านสุขภาพอนามัย บริการด้านความปลอดภัย แนวแนะ และบริการพิเศษ

3. การจัดกิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนปกติ จัดขึ้นเพื่อช่วยส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย โดยจัดกิจกรรมที่หลากหลายตลอดปีการศึกษา เช่น กิจกรรมกีฬาภายใน กิจกรรมตามโอกาสสำคัญ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2536, หน้า 59) ได้กล่าวถึงงานกิจการนักเรียนว่า ผู้บริหารสถานศึกษาปฐมวัยควรยึดแนวการบริหารดังนี้

1. ศึกษากฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินงาน
2. จัดทำเขตบริการของสถานศึกษาที่จะสามารถให้บริการแก่ชุมชนได้
3. ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองทราบถึงกำหนดควร และข้อมูลเกี่ยวกับการรับเด็ก
4. ปฐมนิเทศผู้ปกครอง
5. จัดให้มีบริการด้านสุขภาพ อาหารกลางวัน ความสะอาด ความปลอดภัยรับ – ส่ง
6. จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ได้รับวัฒนธรรม และจริยธรรมอันดี

สรุปได้ว่า งานกิจการนักเรียน กิจกรรม และบริการสนับสนุนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กในทุก ๆ ด้าน ที่นอกเหนือจากการเรียนการสอน

งานความสัมพันธ์กับชุมชน

ในเรื่องนี้สำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดแนวทางในการบริหารงานความสัมพันธ์กับชุมชน และการมีส่วนร่วมตามหนังสือคู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์กร

ปกครองท้องถิ่นเมื่อกันยายน 2545 ได้กำหนดความสัมพันธ์กับชุมชน และการมีส่วนร่วม (กรมการปกครอง, 2545, หน้า 17) ไว้ดังนี้

ควรมีการประชุมชี้แจงให้ชุมชนทราบถึงวัตถุประสงค์การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งให้เห็นถึงประโยชน์และความจำเป็นของการพัฒนาเตรียมความพร้อมเด็ก และชักชวนให้ชุมชนมีส่วนร่วมบริหาร และช่วยเหลือ ควรมีกิจกรรมประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นระยะ ๆ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

กับชุมชน อย่างต่อเนื่องด้วยการให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนอาทิ เช่น การช่วยสอนศิลปะ การร่วมจัดกิจกรรมนันทนาการ ฯลฯ จะช่วยสร้างความเข้าใจ และความผูกพันที่ดี อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาความพร้อมของเด็กและการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การประชาสัมพันธ์ กิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทำได้หลายวิธีเช่น

- การจัดทำเอกสารคู่มือแผ่นพับ
- การเยี่ยมบ้านเด็ก
- การประชุมผู้ปกครอง ฯลฯ

ในส่วนนี้ รัศมี ดันเจริญ (2542, หน้า 211) การบริหารงานชุมชนสัมพันธ์จะช่วยสร้างความเข้าใจอันดีทำให้ชุมชนยอมรับ และให้ความร่วมมือในเรื่องที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ควรเริ่มจากการสร้างความสำคัญกับผู้ปกครอง และขยายสู่บุคคลอื่น ๆ ในชุมชน โดยมีขอบข่ายการดำเนินงาน

1. การประชาสัมพันธ์เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การปฐมนิเทศสองครั้ง การประชุม การใช้สื่อพิมพ์เผยแพร่ข่าวสาร การจัดทำป้ายประกาศ การสนทนาพูดคุย และการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

2. การให้บริการชุมชนคือ งานให้บริการแก่ชุมชน ทั้งการให้บริการทางด้านวิชาการ และการให้บริการด้านสถานที่ หรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ชุมชนรับรู้ว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยเป็นของชุมชนเพื่อชุมชน

3. การร่วมกิจกรรมระหว่างสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยกับชุมชน เป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน และให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของสถานเด็กปฐมวัย

เขาวพา เดชะคุปต์ (2542, หน้า 57 - 59) เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึกว่า โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนบุคลากรของโรงเรียนจะต้องมีบทบาท ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้โรงเรียนเป็นศูนย์พัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบถึงการดำเนินงาน และกิจกรรมของโรงเรียน

สรุปได้ว่างานประชาสัมพันธ์กับชุมชน และการประชาสัมพันธ์มีขอบข่ายงานในดังต่อไปนี้

1. จัดให้มีการประชุมชี้แจงให้แก่ชุมชนทราบ ถึงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
2. ชักชวนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร และช่วยเหลือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. จัดให้มีกิจกรรมประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนผู้ปกครองทราบเกี่ยวกับการดำเนินงานของ

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การสร้างความสัมพันธ์ร่วมกับผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

4. การประชาสัมพันธ์กิจการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ต้องทำอย่างต่อเนื่อง

สรุปงานความสัมพันธ์กับชุมชน และการประชาสัมพันธ์จะช่วยสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน และประสานประโยชน์ร่วมกันเพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาในด้านต่างๆ ของชุมชนการร่วมมือกันระหว่างราชการ ชาวบ้านและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

เกณฑ์มาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

กรมอนามัยมีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กให้เป็นศูนย์เด็กเล็กน่านอยู่ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน ในการสนับสนุนการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะการส่งเสริมสุขภาพพัฒนาการ และพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมให้สะอาด ปลอดภัย และน่าอยู่อาศัย ตามมาตรฐานศูนย์ พัฒนาเด็กเล็กน่านอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างมีคุณภาพ สุขภาพดีและมีพัฒนาการสมวัย ทั้งนี้ ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำหรับประเมินการบริหารจัดการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วยเกณฑ์มาตรฐาน 6 ด้าน 27 ตัวชี้วัด คือ

1. ด้านการส่งเสริมสุขภาพ

1.1 เด็กทุกคนได้รับการเฝ้าระวังภาวะ ระวังโภชนาการ โดยชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง ทุก 3 เดือน

1.2 เด็กทุกคนแปรงฟันหลังรับประทานอาหารกลางวัน

1.3 เด็กทุกคนได้รับประทานอาหารกลางวันครบ 5 หมู่ ถูกต้องตามหลักโภชนาการมีการจัดอาหารว่างที่มีคุณค่าทางโภชนาการและไม่หวานจัด

1.4 เด็กทุกคนได้รับการตรวจสุขภาพทุกวัน

2. การส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

2.1 เด็กทุกคนได้รับการประเมินพัฒนาการตามเกณฑ์อายุโดยผู้ดูแลเด็ก

2.2 มีของเล่นเด็ก และหนังสือนิทานเหมาะสมกับวัย และมีกิจกรรมการเล่นตามอย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง

2.3 มีมุมการเรียนรู้สำหรับผู้ปกครอง

2.4 ผู้ดูแลเด็กสามารถให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก

3. ด้านบริการอาหารสะอาด ปลอดภัย (กรณี ที่ศูนย์ไม่ได้เตรียมอาหาร ให้ตรวจประเมินแหล่งที่เตรียมปรุงอาหารให้ศูนย์ฯ)

3.1 สถานที่เตรียม ปรงอาหารสะอาด ถูกสุขลักษณะ

3.2 น้ำดื่ม น้ำใช้ สะอาด เพียงพอ

3.3 อุปกรณ์และภาชนะใส่อาหารปลอดภัย และสะอาด

3.4 ผักสด ผลไม้ ต้องล้างสะอาด เนื้อสัตว์ปรุงให้สุก และมีการปกปิดอาหารที่พร้อม

บริโภคแล้ว

3.5 ผู้ประกอบอาหารมีสุขภาพดี แต่งกายสะอาด ถูกอนามัยดี

4. ด้านสิ่งแวดล้อมสะอาด และปลอดภัย

บริเวณศูนย์เด็กเล็กมีสภาพแวดล้อมภายใน ภายนอกอาคารสะอาดและ

4.1 ปลอดภัย

4.2 ห้องน้ำ ห้องส้วม สะอาด ถูกสุขลักษณะ

4.3 พื้นที่ใช้สอย จัดเป็นสัดส่วน และเพียงพอ

4.4 เครื่องใช้สำหรับเด็ก สะอาด และเพียงพอ

4.5 ตัวอาคาร มั่นคง แข็งแรง และปลอดภัย

4.6 มีการจัดการขยะถูกสุขลักษณะ

4.7 มีแสงสว่าง และการระบายอากาศเพียงพอ

4.8 มีการป้องกันแมลง พาหะนำโรค

4.9 มีมาตรการความปลอดภัย

5. ด้านบุคลากร

5.1 ผู้ดูแลเด็กทุกคนมีสุขภาพดีทั้งร่างกาย และจิตใจ

5.2 ผู้ดูแลเด็ก ร้อยละ 50 ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็ก

5.3 มีอัตราส่วนการดูแลเด็กเหมาะสม

6. ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

6.1 ผู้ปกครอง ชุมชน ฯลฯ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์เด็กเล็ก

แนวทางการติดตามและประเมินผล

การดำเนินงานพัฒนาศูนย์เด็กเล็กอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการทำงานที่ต่อเนื่อง ที่ให้ความสำคัญกับวิธีการทำงาน หรือ กระบวนการทำงาน มากเท่า ๆ กับให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการดำเนินงาน ดังนั้น การติดตาม ประเมินผล จึงจำเป็นต้องมีการประเมินทั้งกระบวนการดำเนินงาน (Process) และผลลัพธ์ของการดำเนินงาน (Outcome) ซึ่งต้องทำทั้งสองส่วน เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการปรับปรุงการพัฒนาในระยะต่อไปได้ทันเหตุการณ์ กรอบแนวทางการติดตามและประเมินผล มีดังนี้

1. การประเมินมาตรฐาน

เพื่อการปรับปรุง และยกระดับมาตรฐาน โดยมีวิธีการ ดังนี้

1.1 ประเมินตนเอง โดยคณะกรรมการศูนย์เด็กเล็ก หรือผู้บริหารศูนย์เด็กเล็ก ประเด็นการประเมิน คือ ด้านโครงสร้าง วัสดุ อุปกรณ์ บุคลากร และการบริหารจัดการ ทั้งนี้เพื่อหา ส่วนขาด ที่จะนำไปจัดโครงการต่าง ๆ

1.2 ประเมินโดยหน่วยงานภายนอก ได้แก่ ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อม ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพจังหวัด หรือส่วนกลาง เป็นการประเมินเพื่อรองรับคุณภาพ

2. การประเมินโครงการ และงบประมาณ

เป็นการประเมินกระบวนการดำเนินงานทุกขั้นตอนตั้งแต่ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ ผลผลิต และผลลัพธ์ ดังนี้

2.1 ปัจจัยนำเข้า (Input) ประเมินเกี่ยวกับการฝึกอบรม การสนับสนุนสื่อ และเอกสาร วิชาการต่าง ๆ และงบประมาณ เป็นต้น

2.2 กระบวนการ ประเมินกระบวนการจัดทำแผน และปฏิบัติงานตามแผนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่ายู่

2.3 ผลผลิต ประเมินผลการแก้ไขปัญหาตามแผน และศูนย์เด็กเล็กสามารถพัฒนาได้ ตามเกณฑ์มาตรฐานศูนย์เด็กเล็กน่ายู่

2.4 ผลลัพธ์ ประเมินคุณภาพเด็ก เช่น การเจริญเติบโตตามเกณฑ์ภาวะสุขภาพ ความสามารถในการใช้ภาษา หรือทักษะที่จำเป็น และวุฒิภาวะทางอารมณ์ หรือตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนหรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

3. ความถี่ในการติดตามและประเมินผล

การติดตามงานอาจดำเนินการได้ตลอดระยะเวลาของโครงการ สำหรับการประเมินผล นั้นอาจทำให้ช่วงก่อน ระหว่าง และภายหลังโครงการสิ้นสุด

แนวทางการประเมินผลดังกล่าว สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบท และความเหมาะสม ของแต่ละพื้นที่ โดยหน่วยงานภาครัฐ จะทำหน้าที่ให้การสนับสนุนผ่านองค์กร และกลไกที่มีอยู่

สรุป การพัฒนา “ศูนย์เด็กเล็กน่ายู่” เป็นพื้นฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของ เด็กปฐมวัยที่ต้องอยู่ในศูนย์เด็กเล็ก ซึ่งจะเติบโตเป็นประชาชนที่มีคุณภาพของเมือง และชุมชน โดย มีความมุ่งหมาย เพื่อให้เด็กปฐมวัยมีโอกาสได้รับการพัฒนาคุณภาพครบทุกด้านอย่างเท่าเทียมกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สะดวกสบาย สะอาดถูกสุขอนามัย และมีความปลอดภัยในชีวิต การ พัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ นอกจากจัดโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นแล้ว ยังสามารถดำเนินการในด้าน อื่น ๆ ที่ไม่ต้องการลงทุน

ค่าใช้จ่ายสูง เช่น การรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบของศูนย์ฯ หรือการปลูกต้นไม้ในพื้นที่รอบศูนย์ฯ เป็นต้น เพราะนโยบาย และแนวทางการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่ายุ มีเป้าหมายถึงการที่ต้องระดมการลงทุน งบประมาณค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอย่างมากมา แต่เน้นการใช้ประโยชน์จากความร่วมมือของชุมชน และองค์กร และกลไกที่มีอยู่เดิม

ความสำเร็จในการพัฒนา “ศูนย์เด็กเล็กน่ายุ” ข้อมขึ้นกับแรงสนับสนุนที่สำคัญ คือ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคีการพัฒนา ได้แก่ เจ้าหน้าที่ในศูนย์เด็กเล็ก ผู้ปกครอง ประชาชน และชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) องค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนภูมิภาค และหน่วยงานส่วนกลาง ที่จะร่วมกันดำเนินงานพัฒนา “ศูนย์เด็กเล็กน่ายุ” เพื่อลูกหลานให้ได้รับการดูแลให้เติบโตเต็มศักยภาพอย่างเท่าเทียมกัน และนี่คือมรดกที่มีคุณค่า (กรมอนามัย, 2544, หน้า 9 - 29)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

เมธี ชัยเจริญ และสุริยะ เจริมประชากร (2552) ได้วิจัยเรื่อง ทักษะของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัย พบว่าทักษะของผู้ปกครองต่อการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ในภาพรวม มีทักษะเห็นด้วยในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าผู้ปกครองมีทักษะเห็นด้วยมาก ได้แก่ ด้านบุคลากร และการบริหารจัดการ ด้านกิจการนักเรียน ด้านงานวิชาการและกิจกรรมหลักสูตร ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย และด้านการมีส่วนร่วม และการสนับสนุนจากผู้ปกครอง อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผู้ปกครอง ที่มี เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือนของครอบครัว และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนแตกต่างกัน มีทักษะต่อการจัดการศึกษา ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ยกเว้น อายุในภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 ด้าน คือ ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย และด้านการมีส่วนร่วม และการสนับสนุนจากผู้ปกครอง

ธารทิพย์ อุดมดี (2552) ได้วิจัยเรื่อง การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงาน 3 ด้าน ที่เป็นไปตามมาตรฐานการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ด้านบุคลากร และการบริหารจัดการ ด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตร และด้านการมีส่วนร่วม

และสนับสนุนจากชุมชน สำหรับด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย ยังมีส่วนที่ยังไม่สอดคล้องกับมาตรฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ด้านภายนอกอาคาร มาตรการความปลอดภัย และพื้นที่เล่นกลางแจ้งที่มีเครื่องเล่นไม่เพียงพอ ไม่เหมาะสมกับจำนวน และวัยเด็ก การดำเนินงานทั้ง 4 ด้านของศูนย์ทั้ง 3 ประเภท ไม่แตกต่างกัน และปัญหาและข้อเสนอแนะของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ ความต้องการให้องค์การบริหารส่วนตำบลจัดหาพื้นที่เล่นกลางแจ้งที่ปลอดภัย พร้อมเครื่องเล่นที่เพียงพอ และเหมาะสมกับวัยเด็ก

ราตรี นาสาทร และจิตรี โพธิมามกะ (2552) ได้วิจัย เรื่อง ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตำบลบ้านเล่า อำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตำบลบ้านเล่า อำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมผู้ปกครองมีความคาดหวังในระดับมาก ส่วนในรายด้าน ผู้ปกครองมีความคาดหวังระดับมากที่สุดและมาก เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม ด้านวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร ด้านบุคลากรและการบริหารจัดการ ด้านการมีส่วนร่วม และการสนับสนุนจากชุมชน ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ผู้ปกครองที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพทางสมรส แตกต่างกัน มีความคาดหวังต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตำบลบ้านเล่า อำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน

อัครเดช วรหาญ (2548) ได้วิจัยเรื่อง ความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับสูง ในความคิดเห็นของบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล และระดับปานกลาง ในความคิดเห็นของผู้ปกครองเด็กเล็ก โดยในส่วนของบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งประกอบไปด้วย คณะผู้บริหาร สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล พนักงานส่วนตำบล ผู้ดูแลเด็กเล็ก และคณะกรรมการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีความเห็นที่ตรงกันในเรื่องความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล ด้านการบริหารจัดการศูนย์ และด้านบุคลากร ส่วนด้านงบประมาณมีความเห็นแตกต่างกัน ส่วนในความคิดเห็นของผู้ปกครองเด็กเล็ก เห็นว่า ความคิดเห็นด้านความสามารถของบุคลากร และงบประมาณมีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นด้านความสามารถการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล และผู้ปกครองเด็กเล็กมีความพึงพอใจในการดำเนินการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในภาพรวมอยู่ในระดับสูง

เนตรณภิช พยุวงษ์ (2540) ได้วิจัยเรื่อง ทักษะของผู้ปกครองเด็กที่มีต่อการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลนาป่า ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองเด็กของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลนาป่า ส่วนใหญ่เป็นคนจากท้องถิ่นอื่นอพยพเข้ามาทำงานในเขตตำบลนาป่า มีอายุระหว่าง 20 – 30 ปี จบการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 6 มีอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ ผู้ปกครองเด็กของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีทัศนคติค่อนข้างดี ต่อการบริหารงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ด้านการอบรมเลี้ยงดู ด้านบุคลากร ด้านอาคารสถานที่ และด้านความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กับชุมชน อยู่ในระดับสูง

เพชรรัตน์ เบี้ยเลี่ยม (2547) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาปัญหา และการจัดการศึกษาปฐมวัยในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย กรมพัฒนาสังคม และสวัสดิการกระทรวงพัฒนาการสังคม และความมั่นคงของมนุษย์โดยศึกษาจาก ผู้บริหาร และผู้ดูแลเด็กของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยเอกชนจำนวน 180 คน จากการใช้แบบสอบถามผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการจัดการศึกษาปฐมวัยในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยในภาพรวม อยู่ระดับปฏิบัติ โดยเฉพาะโภชนาการมีการปฏิบัติมากที่สุดส่วนการจัด สภาพแวดล้อมมีการปฏิบัติน้อยที่สุด ในด้านการจัดการศึกษา พบว่าการจัดประสบการณ์มีการปฏิบัติสูงสุด แต่การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองมีการปฏิบัติน้อยที่สุด

2. ปัญหาการจัดการ ศึกษาปฐมวัยในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยในภาพรวมในระดับน้อยที่พบว่าการจัดสภาพแวดล้อมมีปัญหามากที่สุด ส่วนความปลอดภัยมีปัญหาน้อยสุด สำหรับการจัดการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย และการจัดประสบการณ์มีปัญหาน้อยที่สุด

3. สภาพการจัดการศึกษาปฐมวัย ในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยในภาพรวมทั้งด้านการดูแล และจัดการศึกษาเมื่อจำแนกตามสถานภาพ ขนาดของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย และสัดส่วนของผู้ดูแลไม่แตกต่างกัน

4. ปัญหาของการจัดการศึกษาปฐมวัยในสถานศึกษาเด็กปฐมวัยในภาพรวม เมื่อจำแนกตามสถานภาพขนาดของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย และสัดส่วนของผู้ดูแล มีสถานภาพจัดการศึกษาไม่แตกต่างกัน

สุวรรณ วลัยอักษรลิขิต (2547) ได้วิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยของโรงเรียนเปรมฤทัยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า จากการใช้แบบสอบถามแบบประมาณค่าผู้ปกครอง จำนวน 235 คน มีความพึงพอใจต่อการศึกษาปฐมวัยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านค่าใช้จ่าย ความพึงพอใจของผู้ปกครองอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ปกครองตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้พบว่า

1. ผู้ปกครองที่มีอายุแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยไม่แตกต่างกัน
2. ผู้ปกครองที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาไม่แตกต่างกัน
3. ผู้ปกครองที่มีอาชีพแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
4. ผู้ปกครองที่มีรายได้ต่อเดือนแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาไม่แตกต่างกัน

สุรชาติ แสนทวีสุข (2544) ได้วิจัยเรื่อง การเตรียมความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาปฐมวัย จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า

1. การเตรียมความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดอุบลราชธานีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัยอยู่ในระดับปานกลาง
2. การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรด้านงบประมาณ และด้านอาคารสถานที่ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ไม่แตกต่างกันทั้งโดยรวมและรายด้าน
3. ปัญหาที่สำคัญที่สุดในการเตรียมความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล คือ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถด้านปฐมวัยศึกษาหรือพัฒนาการเด็ก งบประมาณที่อุดหนุนให้แก่สถานศึกษาปฐมวัยในเขตตำบลมีจำนวนจำกัด การปรับปรุงอาคารสถานศึกษาปฐมวัยในเขตตำบลให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานต้องใช้งบประมาณมาก
4. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษาปฐมวัย ควรร้องขอบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านการศึกษาปฐมวัยมาช่วยเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษาปฐมวัยในเขตตำบลควรสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการความจำเป็น ด้านงบประมาณของสถานศึกษาปฐมวัยในเขตตำบล และควรร่วมมือกับชุมชนในการจัดหา จัดซื้อ สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ รวมทั้งการปรับปรุงอาคารสถานศึกษาปฐมวัยในเขตตำบลให้ได้เกณฑ์มาตรฐาน ตามลำดับ

อภิสมัย วุฒิพรพงษ์ (2540) วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพ และปัญหาการบริหารวิชาการระดับปฐมวัยในโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 12 ผลการวิจัยพบว่าการนำแนว และแผนการจัดประสบการณ์มาปรับปรุงหรือพัฒนาก่อนนำไปใช้โดยปรับเนื้อหา และกิจกรรมให้เข้ากับ โรงเรียนและชุมชน การเรียนการสอนเน้นการจัดกิจกรรมคือจัดให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง การติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมโดยการเยี่ยมชั้นเรียน และตรวจบันทึกการสอน สื่อที่ใช้มากที่สุดคือ บัตร เกมการศึกษา และหนังสือ การวัดและประเมินผล วิธีที่ใช้มากที่สุด คือการสังเกต และ

ผู้บริหารกำกับติดตาม โดยการสังเกตพฤติกรรมการสอนของครู ปัญหาของโรงเรียนที่พบเป็นส่วน ใหญ่ คือ จำนวนนักเรียนในชั้นเรียนมากเกินไป อาคารเรียน และห้องเรียนมีไม่เพียงพอบางโรงเรียน ไม่มีเครื่องเล่น และสนามเด็กเล่น

ชบา พันธุ์ศักดิ์ (2541) วิจัยเรื่อง การศึกษาการใช้หลักสูตรสำหรับเด็กวัย 3 ขวบ ใน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้แนวการจัดประสบการณ์อนุบาล 3 ขวบเป็นแนวทางการดำเนินงาน โดยมี เป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน และส่งเสริมการพัฒนาเด็กทั้ง 4 ด้าน ผู้บริหาร และครูผู้สอนมีวิธีการเตรียมตัวเพื่อให้หลักสูตรดังกล่าวด้วยการเข้ารับการอบรม และเตรียม ผู้ปกครองเพื่อมีความเข้าใจในการใช้หลักสูตรด้วยการประชุมชี้แจง ผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบการ จัดบริการเอกสารและสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารจะประเมินการใช้หลักสูตรภาคเรียนละ 1 ครั้ง การเลือกประสบการณ์ให้สอดคล้องกับความต้องการ และความจำเป็นของท้องถิ่นปรับปรุงจาก แนวการจัดประสบการณ์อนุบาล 3 ขวบ ตามความเหมาะสม ปัญหาที่พบ คือผู้ปกครองต้องการให้ สอนอ่านเขียน ขาดการเสนอแนะการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ขาดการติดตามผลการใช้หลักสูตรจาก หน่วยงานระดับสูงขึ้นไป และที่สำคัญทั้งผู้บริหาร และครูไม่ดำเนินงานอย่างจริงจัง เพราะนโยบาย ยังไม่ชัดเจน และแน่นอน

วิไล ธนวิวัฒน์ (2541) วิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพ และปัญหาการบริหารโรงเรียนเอกชน ระดับก่อนประถมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่าสภาพการบริหารโรงเรียนมีการ ปฏิบัติได้ในระดับมาก และประสิทธิผลของโรงเรียนมีการปฏิบัติมากเป็นอันดับแรก รองลงมา ตามลำดับ คือ การบริหารงานนอกสถานที่ การบริหารงานกิจการนักเรียนการเรียนการสอน การ บริหารงานบุคลากร ปรัชญาและนโยบายของโรงเรียน และการบริหารความสัมพันธ์กับชุมชน ปัญหาการบริหารโรงเรียนพบว่ามีปัญหาการปฏิบัติในระดับปานกลาง และการบริหารบุคลากร การบริหารธุรการการเงินประสิทธิผลของโรงเรียน การบริหารความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นปัญหา การปฏิบัติในระดับปานกลาง และการบริหารอาคารสถานที่การเรียนการสอนปรัชญา และนโยบาย ของโรงเรียน และการบริหารงานกิจการเรียนเป็นปัญหาระดับน้อย

วรรณพร กาญจนานา (2544) ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษา และการเลี้ยงดูเด็ก ปฐมวัยในสถานรับเลี้ยงเด็กของกระทรวงกลาโหม ผลการวิจัยพบว่าสภาพแวดล้อมภายนอกอาคาร เรียนจัดให้มีสนาม และเครื่องเล่นสำหรับเด็ก อาคารเรียนเป็นอาคารชั้นเดียว สถานรับเลี้ยงเด็ก จัดตั้งขึ้นเพื่อสวัสดิการของข้าราชการทหารภายในหน่วยงาน มีการบริหารงานตามนโยบายของ กองทัพ ปัญหาจากการวิจัยพบว่า พื้นที่ทั้งภายนอก และภายในอาคารเรียนคับแคบ งบประมาณใน การบริหารงานไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย และบุคลากรที่ทำหน้าที่นิเทศการสอนมีไม่เพียงพอ ในการ

จัดการเรียนการสอนพบว่าขาดแคลนสื่อการเรียนการสอน และบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงดูเด็กแตกต่างกัน ส่วนผู้รับผิดชอบการจัดโภชนาการยังไม่เคยเข้ารับการอบรมทางด้านโภชนาการเด็ก และผู้ปกครองและคนในชุมชนมีภารกิจทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในสถานรับเลี้ยงเด็กได้

นิภาพรรณ หงส์ชูเกียรติ (2544) ศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดเทศบาล พบว่ามีการปฏิบัติบ้างและไม่ปฏิบัติบ้างอยู่ 3 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาเด็ก ด้านกิจกรรมการให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง ด้านการติดต่อสื่อสาร ส่วนกิจกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำ คือ การบริจาคสิ่งของวัสดุเหลือใช้และเงินทุน การช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ฯ ปัญหาที่พบ คือ ผู้ปกครองไม่มีเวลาและไม่ให้ความสำคัญในการพัฒนาเด็ก และผู้ปกครองที่มีฐานะยากจน

งานวิจัยต่างประเทศ

เบลล์ (Bell, 1992) วิจัยเรื่อง การตัดสินใจของผู้ปกครองในการเข้ามามีส่วนร่วม และไม่เข้าร่วมในการกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียน พบว่า เหตุผลของผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วม คือ ผู้ปกครองเชื่อว่าการมีส่วนร่วมเป็นการช่วยเหลือครู และกิจกรรมที่พำนักนั้น ทำให้เด็กได้มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ส่วนเหตุผลของผู้ปกครองที่ไม่เข้าร่วม คือ โรงเรียนไม่ได้เรียกร้องขอความร่วมมือ และไม่มีเวลาให้ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ การศึกษาและอาชีพ แต่ปัจจัยด้านเชื้อชาติไม่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วม

เดลีคอลลี (DelliColli, 1998) วิจัยเรื่อง ทักษะคิดและการรับรู้ของผู้ปกครองที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนประถมศึกษา พบว่าผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมหลายรูปแบบเมื่ออยู่ที่บ้าน สำหรับเหตุผลที่ไม่มีส่วนร่วม เพราะผู้ปกครองรู้สึกท้อแท้ และไม่ได้รับการต้อนรับจากโรงเรียน และปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม คือ วัฒนธรรมผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการนำผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียน ความไม่เข้าใจกันของผู้ปกครองและโรงเรียนที่เกี่ยวกับความต้องการและลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในโรงเรียน

เปนา (Pena, 2000) วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมมามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ ภาษา สมาคมผู้ปกครอง ระดับการศึกษา ทักษะคิดของบุคลากรในโรงเรียน วัฒนธรรม สภาพครอบครัวและความไม่ตระหนักของครูเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

ฟานทุซโซ (Fantuzzo, 2000) วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาระดับปฐมวัยพบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาปฐมวัย มี 3 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมใน

กิจกรรมที่บ้าน การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมที่โรงเรียน และการเข้าร่วมประชุมของโรงเรียน สำหรับ ผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนร่วม พบว่า ผู้ปกครองที่ติดต่อกับ โรงเรียนในระดับสูง ไม่มีความสัมพันธ์กับ ระดับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองการศึกษาของเด็ก

สรุป

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการศูนย์ พัฒนาเด็กเล็ก หรือ เด็กปฐมวัย ประกอบด้วย การส่งเสริมสุขภาพ การส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ทางด้านอาหาร สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย นุเคราะห์ และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน รวมถึง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาการของเด็กที่มีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง และยัง พบว่าสภาพการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีประสิทธิภาพยังมีปัญหาในองค์ประกอบ ดังกล่าว ซึ่งจะมีมากน้อยประการใด ขึ้นอยู่กับขนาดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่น หน่วยงานต้นสังกัด เช่น กองทัพ สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ วัด หรือ กรมการพัฒนาชุมชน สำหรับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง พบว่ายังมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในระดับน้อย ซึ่งมีปัจจัยที่ส่งผล ได้แก่ การศึกษา อาชีพ ฐานะ และความ ไม่เข้าใจในวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดตามหลักเกณฑ์คู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ได้มาตรฐานของ กรมอนามัยกระทรวง สาธารณสุข กรมอนามัยมีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก ให้มี ประสิทธิภาพ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน องค์การ ปกครองท้องถิ่น และชุมชน ในการสนับสนุนการพัฒนาอย่างรอบด้าน (กรมการปกครอง, 2545, หน้า 8) ที่กล่าวถึงการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 6 ด้าน

ตัวแปรอิสระ

คุณภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหัวกุ่มเจ

- 1.เพศ
- 2.อายุ
- 3.สถานภาพ
- 4.ระดับการศึกษา
- 5.อาชีพ
- 6.รายได้
- 7.ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน
- 8.ผู้ปกครองของเด็กนักเรียนชั้น
9. จำนวนของเด็กที่เข้ามาเรียนอยู่ศูนย์
- 10.การได้เข้าร่วมประชุมกับศูนย์
- 11.ได้รับข้อมูลข่าวจาก
- 12.เคยให้ข้อคิดเห็นกับศูนย์

- 1.ด้านวิชาการ
- 2.ด้านอาคารและสถานที่
- 3.ด้านสิ่งแวดล้อม
- 4.ด้านงานกิจการนักเรียน
- 5.ด้านความสัมพันธ์ชุมชน
- 6.ด้านการมีส่วนร่วม

ภาพที่ 2-2 หลักเกณฑ์คู่มือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามคำศัพท์เฉพาะในการวิจัยไว้ดังนี้

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง สถานที่ที่เปิดดำเนินการให้การดูแล และส่งเสริมพัฒนาการ ตลอดจนให้การศึกษาแก่เด็กที่มีอายุระหว่าง 3 - 5 ปีของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหัวกุ่มเจ จังหวัดชลบุรี

คุณภาพการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง แนวทางการดำเนินงานบริหารสถานที่ ดูแล และให้การศึกษาแก่เด็กอายุระหว่าง 3 - 5 ปี ในด้านวิชาการ – ด้านอาคารสถานที่ – ด้านสิ่งแวดล้อม – ด้านกิจการนักเรียน – ด้านความสัมพันธ์ชุมชน - ด้านการมีส่วนร่วม

คุณภาพการบริหารด้านวิชาการ หมายถึง การจัดกิจกรรมให้เด็กได้พัฒนาประสาทสัมผัส ทั้ง 5 และการเคลื่อนไหวต่าง ๆ โดยการเปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกตสำรวจ ค้นหา ทดลองแก้ปัญหา และสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเอง พร้อมทั้งได้เรียนรู้จากของจริงและสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและความเหมาะสมตามวัย

คุณภาพการบริหารด้านอาคารสถานที่ หมายถึง การบริการงานอาคารสถานที่ ในด้านความเหมาะสมกับระบบนิเวศวิทยา ความปลอดภัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ความสะอาดภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

คุณภาพการบริหารด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การจัดการ และดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมด้านมลพิษด้านความสะอาดของน้ำของศูนย์พัฒนาเด็ก

คุณภาพการบริหารด้านงานกิจการนักเรียน หมายถึง กิจกรรมเพื่อพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย กิจกรรมด้านพัฒนาโภชนาการ กิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม กิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ เน้นการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้เหมาะสมกับวัยและความต้องการของท้องถิ่น

ด้านความสัมพันธ์ชุมชนหมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกับผู้ปกครองเด็ก

ด้านการมีส่วนร่วม หมายถึง ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนอาทิเช่น การช่วยสอนศิลปะ การร่วมจัดกิจกรรมนันทนาการ ฯลฯ จะช่วยเข้าใจ และความผูกพันที่ดี อันจะนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาความพร้อมของเด็ก และการพัฒนากิจกรรมต่างของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก